

Valstybinio audito ataskaita

ĮVAIKINIMO ORGANIZAVIMAS

2014 m. rugpjūčio 5 d. Nr. VA-P-10-3-9

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

TURINYS

<u>SANTRUMPOS IR SAVOKOS</u>	<u>3</u>
<u>SANTRAUKA</u>	<u>4</u>
IŠVADOS	5
REKOMENDACIJOS	6
<u>IŽANGA</u>	<u>8</u>
<u>AUDITO REZULTATAI</u>	<u>11</u>
<u>1. Nepakankamai įvertinamos vaiko įvaikinimo galimybės</u>	<u>11</u>
1.1. Nėra metodinių rekomendacijų, kaip įvertinti galimo įvaikinti vaiko tarpasmeninius santykius su kitais asmenimis, vaikų išskyrimo galimybes	12
1.2. Vaiko nuomonę ikiteisminio įvaikinimo proceso metu išklauso suinteresuotas asmuo, galintis ją paveikti	14
<u>2. Nepakankamai išsamiai ištiriamas galimų įvaikintojų pasirengimas įvaikinti</u>	<u>15</u>
2.1. Nenustatyti šeimos pajamų pakankamumo ir turinės padėties vertinimo kriterijai	17
2.2. Neatnaujintas 13 metų galiojantis medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašas	18
2.3. Įvaikintojų šeimoje augantys vaikai nėra tinkamai parengiami naujo šeimos nario atėjimui	18
<u>3. Galimų įvaikintojų vaikui parinkimas turi trūkumų</u>	<u>19</u>
3.1. Nėra nustatytų aiškių šeimos vaikui parinkimo kriterijų (principų)	21
3.2. Daugumos (73 iš 95) vaikų globos namų darbuotojai neišmokyti parengti vaiko įvaikinimui	23
3.3. Parinkimo proceso metu nesudarytos tinkamos sąlygos ryšiui tarp vaiko ir galimų įvaikintojų užsimegzti	24
3.3.1. Pusė pasiūlymų įvaikinti vaikus neaptariama su parinkta galima įvaikintojų šeima	24
3.3.2. Pasiūlyto vaiko ir galimų įvaikintojų pirmo susitikimo ir apsilankymų organizavimas turi trūkumų	25
<u>4. Nepakanka palydėjimo paslaugų įvaikinusiai šeimai</u>	<u>25</u>
<u>5. Nesistemiškai vykdomas įvaikinimo viešinimas neskatina įvaikinti</u>	<u>27</u>
5.1. Neparengta įvaikinimo viešinimo strategija	28
5.2. Įvaikinimas viešinamas nenuosekliai	30
<u>PRIEDAI</u>	<u>32</u>

SANTRUMPOS IR SĄVOKOS

SADM, ministerija – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

GIMK programa – Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo programa. Ji įgyvendinama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai organizuojant projektų konkursą. Ministerijos atrankos konkurso organizavimo vertinimo komisija 2013 m. atrinko ir skyrė finansavimą 22 projektams.

Tarnyba – Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

VTAS – savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius (tarnyba).

Vaikas – žmogus, neturintis 18 metų¹, jeigu pagal įstatymus jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau (vaikas emancipuojamas²).

Galimas įvaikinti vaikas yra ne jaunesnis kaip trijų mėnesių, įrašytas į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, kurią tvarko Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba³.

Parinkimas – tai procesas, kurio metu specialistų komanda vaikui, įrašytam į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, parenka geriausiai jo poreikius galinčią patenkinti galimų įvaikintojų šeimą, įrašyta į pageidaujančių įvaikinti asmenų sąrašą, kurios pageidavimus jis atitinka (pirmas parinkimo etapas). Parinkimo procesas taip pat apima procedūras, susijusias su pasiūlymo įvaikinti vaiką pateikimu galimiems įvaikintojams, galimų įvaikintojų susipažinimu su vaiku ir apsilankymais vaikų globos namuose, vaiko svečiavimusi galimų įvaikintojų šeimoje, siekiant tarp vaiko ir galimų įvaikintojų suformuoti tinkamą emocinį ryšį bei pateikti sprendimą dėl pasiūlyto vaiko įvaikinimo (antras parinkimo etapas).

Prieraišumas – stiprus emocinis ryšys tarp dviejų žmonių. Vaiko prierašumas prie tėvų (arba kitų juo besirūpinančių žmonių) leidžia jam išvystyti pasitikėjimą savimi ir kitais. Šis ankstyvas santykis veikia vaiko intelektualinę ir fizinę raidą⁴.

Galimi įvaikinti vaikai su specialiaisiais poreikiais – vaikai, kurie yra įrašyti į galimų įvaikinti vaikų sąrašą ir atitinka nors vieną iš šių nurodytų požymių:

- vaikai, turintys sunkiai išgydomų ar nepagydomų sveikatos sutrikimų, kuriuos patvirtina gydymo ar medicinos įstaigų išduotos vaiko sveikatos pažymos ir vaiko globėjo užpildyta pažyma;
- vyresni nei 8 metų vaikai;
- ne mažiau kaip trijų brolių, seserų, siūlomų įvaikinti kartu, grupė;
- vaikai, turintys glaudžius ryšius su broliais ir seserimis, nesutinkančiais arba negalinčiais būti įvaikinti kartu⁵.

Kompensuojami sutrikimai - sutrikimai, kurie gali būti kompensuojami skiriant ir vartojant vaistus, koreguojami naudojant tam tikras priemones (pvz.: akinius, ortopedinę avalynę), todėl pacientai arba pasveiksta, arba jie jaučiasi gerai, gyvena visavertį gyvenimą ir ligos simptomų beveik nelieka.

¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996-03-14 Nr. I-1234, 2 str.

² Nepilnametis pripažįstamas veiksniu pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.9 str.

³ Vaikas, gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir įtėviams, 2013 m. Išleista vykdant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgyvendinamą Vaiko gerovės 2013–2018 m. programos įgyvendinimo priemonių plano 5.1 priemonę.

⁴ Ten pat.

⁵ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007-02-01 įsakymu Nr. A1-32. patvirtintas Galimų įvaikinti vaikų su specialiaisiais poreikiais įvaikinimo ikiteisminės procedūros aprašas, 4.1 p.

SANTRAUKA

Lietuvoje kasmet įvairinama apie 2 proc. tėvų globos netekusių vaikų. 2011 m. įvairinti 245 vaikai, 2012 m. – 210, 2013 m. – 187. Iš jų apie pusę įvairino Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolat gyvenantys Lietuvoje: 2011 m. įvairintas 101 vaikas, 2012 m. – 112, 2013 m. – 107.

2013 m. pabaigoje galimų įvairinti vaikų sąrašė buvo 1 803 vaikai, iš jų 1 473 (82 proc.) – nesiūdomi įvairinti vaikai, 41 proc. šiame sąrašė esančių vaikų nesiūdomi įvairinti, nes neatsiranda norinčių įvairinti vyresnį ar sveikatos sutrikimų turintį vaiką, 34 proc. patys nenori būti įvairinti, 22 proc. vaikų nesiūdomi įvairinti dėl vaiko artimų santykių su biologine šeima, giminaičiais, kitais asmenimis, 10 proc. – dėl kitų priežasčių.

Įvairinimo procesas apima ikiteismines ir teismines įvairinimo procedūras. Ikiteisminio įvairinimo proceso metu įvertinamos įvairinimo galimybės, vaikas rengiamas įvairinti, patikrinamas galimų įvairintojų tinkamumas būti įtėviais, vyksta šeimos vaikui parinkimo procedūra.

Teisminis įvairinimo procesas prasideda būsiniams įtėviams pateikus pareiškimą dėl įvairinimo apylinkės teismui pagal savo arba įvairinamo vaiko gyvenamąją vietą, o pasibaigia įsigaliojus teismo sprendimui.

Įvairinimo procesą Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams Lietuvos Respublikoje organizuoja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvairinimo tarnyba (toliau – tarnyba). Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai pagal kompetenciją koordinuoja atskirus proceso veiksmus (teikia informaciją tarnybai apie galimą įvairinti vaiką, persiūčia galimiems įvairintojams tarnybos parengtus pasiūlymus įvairinti, pateikia tarnybai galimų įvairintojų sprendimus dėl įvairinimo) ir bendrauja su galimais įvairintojais pagal jų gyvenamąją vietą. GIMK programos vykdytojai parengia šeimas įvairinti vaiką, dalyvauja parinkimo procese ir teikia šeimai socialinę, psichologinę pagalbą.

Audito tikslas – įvertinti, ar įvairinimas organizuotas efektyviai, atsakant į klausimus:

- ar išsamiai įvertinamos vaiko įvairinimo galimybės ir galimi įvairinti vaikai siūdomi įvairinti;
- ar išsamiai ištiriamas galimų įvairintojų pasirengimas įvairinti;
- ar tinkamai organizuotas vaiko ir galimų įvairintojų parinkimas;
- ar pakanka pagalbos šeimai po įvairinimo;
- ar tinkamai vykdomas įvairinimo viešinimas, kuris skatina įvairinti.

Audito metu daugiau dėmesio skyrėme ikiteisminių įvairinimo procedūrų organizavimui Lietuvos Respublikos piliečiams, nuolat gyvenantiems Lietuvoje, ir paslaugų įvairinusiems šeimai teikimui. Audituojamas laikotarpis – 2011–2013 m., pokyčių analizei naudota ir vėlesnio laikotarpio informacija. Auditą atlikome Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvairinimo tarnyboje. Informaciją rinkome ir iš kitų subjektų: Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, trijų savivaldybių (Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m.) vaiko teisių apsaugos skyrių, keturių GIMK programos vykdytojų (Vilniuje – VŠĮ „Sotas“, Vaikų ir paauglių socialinio centro, Kaune – Vaikų gerovės centro „Pastogė“, Klaipėdoje – Šeimos ir vaiko gerovės centro). Atlikome įtėvių, visuomenės, vaiko teisių apsaugos skyrių, GIMK programos vykdytojų apklausas, bendravome su GIMK programos vykdytojų ir vaiko teisių apsaugos skyrių specialistais. Stebėjome Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvairinimo tarnybos komisijos, kuri parenka šeimą vaikui, darbą, analizavome vaikų ir įtėvių bylose pateiktą informaciją, užsienio šalių praktiką.

Įvertinę audito metu surinktus įrodymus, pateikiame valstybinio audito išvadas ir rekomendacijas.

IŠVADOS

1. Dalis vaikų nesiūloma įvaikinti, nes nepakankamai įvertinama vaiko galimybė būti įvaikintam:
 - 1.1. nėra parengtų metodinių rekomendacijų, kaip įvertinti galimo įvaikinti vaiko tarpasmeninius santykius su kitais asmenimis, todėl 44 proc. VTAS (23 iš 52) nežino, kaip įvertinti emocinius ryšius ir galimybę vaikus (brolius ar seseris) išskirti, todėl priimami sprendimai, ar siūlyti vaiką įvaikinti ar ne, nepakankamai objektyvūs ir pagrįsti. Susijusių subjektų nuomonei išsiskyrus, įvaikinimo procesas užtrunka (1.1 poskyris);
 - 1.2. beveik pusė VTAS (23 iš 52) nedalyvauja išklausančiomis vaiko nuomonę, ją išklauso suinteresuotas asmuo (globėjas), galintis vaiko nuomonę paveikti (1.2 poskyris). Dėl to gali būti neišsiaiškinta, kokia iš tikrųjų yra vaiko nuomonė, atitinkanti jo interesus.
2. Nepakankamai išsamiai ištiriamas galimų įvaikintojų tinkamumas įvaikinti ir gebėjimas patenkinti vaikų poreikius:
 - 2.1. nenumatyti šeimos pajamų pakankamumo ir turinės padėties vertinimo kriterijai, todėl audituotiems VTAS ir GIMK programą įgyvendinantiems specialistams neaišku, kokio dydžio pajamos vaikui išlaikyti yra pakankamos ir kaip galimų įvaikintojų gaunamas pajamas ir įsipareigojimus vertinti. Dėl to Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai tenka dažnai tikslinti VTAS pateiktą informaciją apie galimų įvaikintojų finansinę padėtį (8 iš 15 peržiūrėtų atvejų), o šeimos į norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių Lietuvoje, sąrašą įrašomos vėliau (2.1 poskyris);
 - 2.2. nepatikslintas 13 m. galiojantis medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašas, todėl VTAS, GIMK, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistams neaišku, kaip įvertinti pareiškėjų gebėjimą pasirūpinti įvaikintu vaiku, kai jie serga tam tikromis ligomis, kurios sąraše nenurodytos, arba kai minėtame sąraše ligų diagnozių kodai neatitinka šiuo metu galiojančios tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos problemų klasifikacijos (TLK-10) (2.2 poskyris);
 - 2.3. GIMK įvadinis mokymų medžiagoje skirta nepakankamai dėmesio galimų įvaikintojų šeimoje augančiam vaikui parengti ir jo poreikiams įvertinti, todėl galimų įvaikintojų šeimoje augantis vaikas į šiuos mokymus neįtraukiamas, o vaiko parengimas tam tikrais atvejais apima tik pokalbį su vaiku. Todėl galimų įvaikintojų šeimoje augantis vaikas nepakankamai paruošiamas naujo šeimos nario atėjimui (2.3 poskyris).
3. 65 proc. (100 iš 154) siūlymų įvaikinti pateikiami keletą kartų, nes galimų įvaikintojų vaikui parinkimas turi trūkumų, todėl didėja nesėkmingo įvaikinimo rizika:
 - 3.1. nenumatyti aiškūs šeimos vaikui parinkimo kriterijai (principai), detalai neregamentuota parinkimo procedūra ir joje dalyvaujančių subjektų funkcijos (3.1 poskyris);
 - 3.2. vaikas tinkamai neparengiamas įvaikinti, o dauguma (73 iš 95) vaikų globos namų darbuotojų nemokomi, kaip parengti vaiką. Mokymuose nedalyvavo kūdikių namai⁶, nors juose gyvena daugiausia įvaikinamų vaikų, nevyriausybiniai vaikų globos namai, šeimos (3.2 poskyris);

⁶ Kūdikių namuose gyvena vaikai iki 4, o su negalia iki 7 m.

- 3.3. sudarytos nepakankamos sąlygos ryšiui tarp vaiko ir galimų įvaikintojų šeimos užsimegti: 6 iš 20 apklaustų VTAS, kurie teikė įtėviams pasiūlymus, pasiūlymo įvaikinti neaptaria su šeima, netinkamai organizuoti vaikų ir galimų įvaikintojų susitikimai (57 proc. įtėvių neaptarė su GIMK ir globos namų specialistais pirmo susitikimo su vaiku eigos, vaiko ir šeimos susitikimo globos namuose metu neužtikrinamas privatumas) (3.3 poskyris).
4. Šeima po įvaikinimo nelydima, todėl neužtikrinama tinkama vaiko interesų apsauga ir laiku teikiama pagalba šeimai, kuriai kyla problemų (4 skyrius).
5. Neparengta ir nevykdoma įvaikinimo viešinimo strategija, o GIMK, VTAS ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos taikomos įvaikinimo viešinimo priemonės pavienės, viešinimo veiksmai tarpusavyje nekoordinuojami, todėl daugiau nei pusės apklaustų gyventojų (57 proc., arba 318 iš 560) nepasiekia informacija apie įvaikinimą, 35 proc. (84 iš 242) pasiekia neigiama, o 35 proc. (84 iš 242) – bendro pobūdžio informacija, kuri neskatina įvaikinti (5 skyrius).

REKOMENDACIJOS

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai

1. Siekiant, kad vaikui būtų parenkama jo poreikius geriausiai atitinkanti galimų įvaikintojų šeima, o VTAS ir GIMK programą vykdančiams specialistams būtų aišku, kaip vertinti galimų įvaikintojų tinkamumą, nustatyti šeimos pajamų pakankamumo ir turinės padėties vertinimo kriterijus, atsižvelgiant į galimo įvaikintojo (-ųjų) turimus finansinius įsipareigojimus (2.1 išvada).
2. Siekiant, kad vaikas būtų tinkamai paruoštas įvaikinti ir nepatirtų neigiamo poveikio proceso metu, organizuoti vaikų globos namų darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą vaikų parengimo įvaikinti klausimais (3.2 išvada).
3. Siekiant, kad vaikas geriau adaptuotųsi įtėvių šeimoje, ir siekiant padėti įtėvių šeimai laiku išspręsti kilusias problemas su vaiku organizuoti įvaikinusios šeimos lydėjimo paslaugų teikimą tinkamu laiku (4 išvada).

Sveikatos apsaugos ministerijai kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

4. Siekiant, kad vaikui būtų parenkama jo poreikius geriausiai atitinkanti galimų įvaikintojų šeima, o VTAS ir GIMK programą vykdančiams specialistams būtų aišku, kaip vertinti galimų įvaikintojų tinkamumą, persvarstyti medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašą (2.2 išvada).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai

5. Siekiant, kad vaiko įvaikinimo galimybės būtų išsamiai ir objektyviai įvertinamos:
 - 5.1. tobulinti vaiko nuomonės išklusymo procedūrą: numatyti, kad ikiteisminio įvaikinimo proceso metu išklusant vaiko nuomonę dalyvautų ne tik suinteresuotas asmuo (globėjas), bet ir VTAS specialistai (1.2 išvada);
 - 5.2. parengti ir paskelbti metodines rekomendacijas dėl emocinių ryšių nustatymo, brolių ar seserų išskyrimo ir organizuoti darbuotojų, vertinančių įvaikinimo galimybes, mokymus šiais klausimais (1.1 išvada).

6. Siekiant, kad vaikui būtų parinkta jo poreikius geriausiai atitinkanti įvaikintojų šeima ir sumažėtų nesėkmingo įvaikinimo rizika:
 - 6.1. į GIMK įvadinių mokymų medžiagą įtraukti su galimų įvaikintojų šeimoje augančio vaiko parengimu ir poreikių įvertinimu susijusias temas (2.3 išvada);
 - 6.2. reglamentuoti parinkimo procedūras: nustatyti aiškius šeimos vaikui parinkimo kriterijus (principus), parinkimo etapus ir juose dalyvaujančių subjektų funkcijas (3.1 ir 3.3 išvados).
 7. Siekiant, kad įvaikinimo viešinimas būtų sistemingas, nuoseklus ir koordinuotas, darytų poveikį visuomenės nuomonei ir skatintų įvaikinti:
 - 7.1. parengti viešinimo strategiją, kurioje būtų numatytos viešinimo priemonės, skirtos įvaikinimui populiarinti, skatinti ir informuoti apie GIMK programą, taip pat nurodyti atsakingi vykdytojai ir priemonių koordinatorius (5 išvada);
 - 7.2. parengti viešinimo gaires ir organizuoti GIMK programos vykdytojams mokymus, susijusius su įvaikinimo viešinimu (5 išvada).
- Rekomendacijų įgyvendinimo planas pateiktas 4 priede.

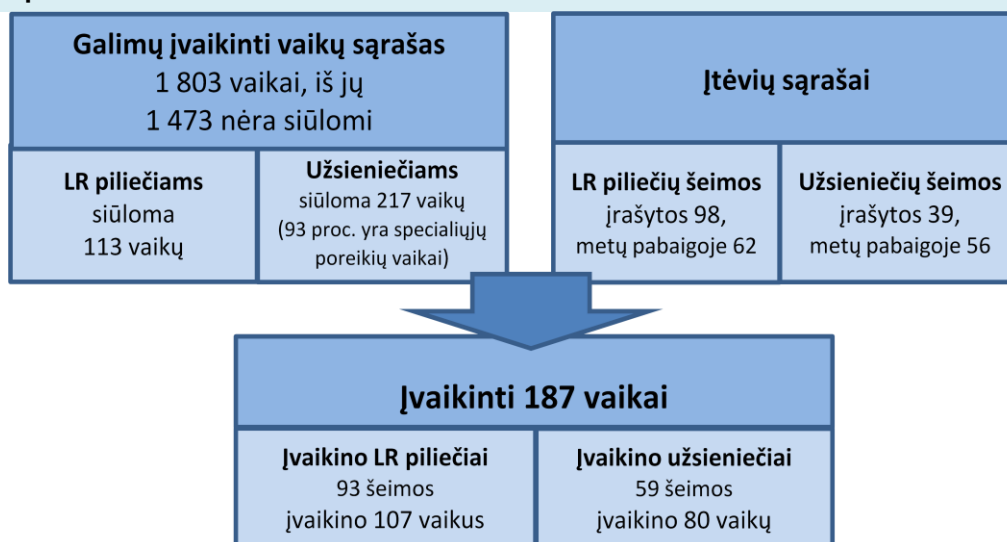
ĮŽANGA

Įvaikinimas – procesas, kurio metu be tėvų globos likusiam vaikui panaikinamos tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės ir pareigos su tėvais ir giminaičiais pagal kilmę ir sukuriamos tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės ir pareigos su įtėviais bei jų giminaičiais kaip giminaičiams pagal kilmę⁷.

Įvaikintojai laikomi vaiko tėvais pagal įstatymą. Kitaip nei vaiko globa įvaikinus vaiką, įvaikinimas negali būti atšaukiamas ar panaikintas. Todėl ypač svarbu, kad įvaikinant vaikui būtų surandama šeima, kuri geriausiai atitiktų jo poreikius ir būtų tinkamai pasiruošusi priimti naują šeimos narį. Įvaikinimo sėkmę didžiąja dalimi lemia tinkamai organizuoti ir atlikti įvaikinimo proceso etapai, pagalba šeimai po įvaikinimo.

Įvaikinti leidžiama ne jaunesnius kaip 3 mėnesių vaikus, įrašytus į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, išskyrus atvejus, kai įvaikinamas sutuoktinio vaikas arba kai įvaikinamas vaikas, gyvenantis įvaikintojo šeimoje. Įvaikinti išskiriant seseris ir brolius leidžiama tik išimtiniais atvejais, kai negalima užtikrinti seserų ir brolių gyvenimo kartu dėl jų sveikatos arba kai dėl įvairių aplinkybių seserys ir broliai jau buvo išskirti ir nėra galimybių užtikrinti jų gyvenimo kartu⁸.

1 pav.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2013 m. veiklos ataskaitą

2013 m. pabaigoje galimų įvaikinti vaikų sąrašė buvo įrašyti 1 803 vaikai, iš jų 1 473 (82 proc.) nesiūlomi įvaikinti⁹ (1 pav.). Dauguma vaikų (88 proc.), įrašytų į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, buvo 7–17 m. amžiaus, iki 3 m. amžiaus vaikų buvo 5 proc., 4–6 m. – 7 proc. Dauguma jų (apie 95 proc.) turėjo įvairių sveikatos sutrikimų, iš jų dalis yra kompensuojami (vartojant vaistus ar koreguojant tam tikromis priemonėmis), pvz., koreguojamus regos sutrikimus (toliaregystę, astigmatizmą, trumparegystę) turėjo 88 vaikai (5 proc.), plokščiapėdystę – 15 (1 proc.), dantų ėduonį – 13 (1 proc.). Daugiau nei pusė (61 proc.) vaikų įrašoma į apskaitą kartu su broliais ar seserimis.

⁷ http://www.vaikoteises.lt/lt/ivaikinimas/kas_yra_ivaikinimas/

⁸ CK 3.209 str.

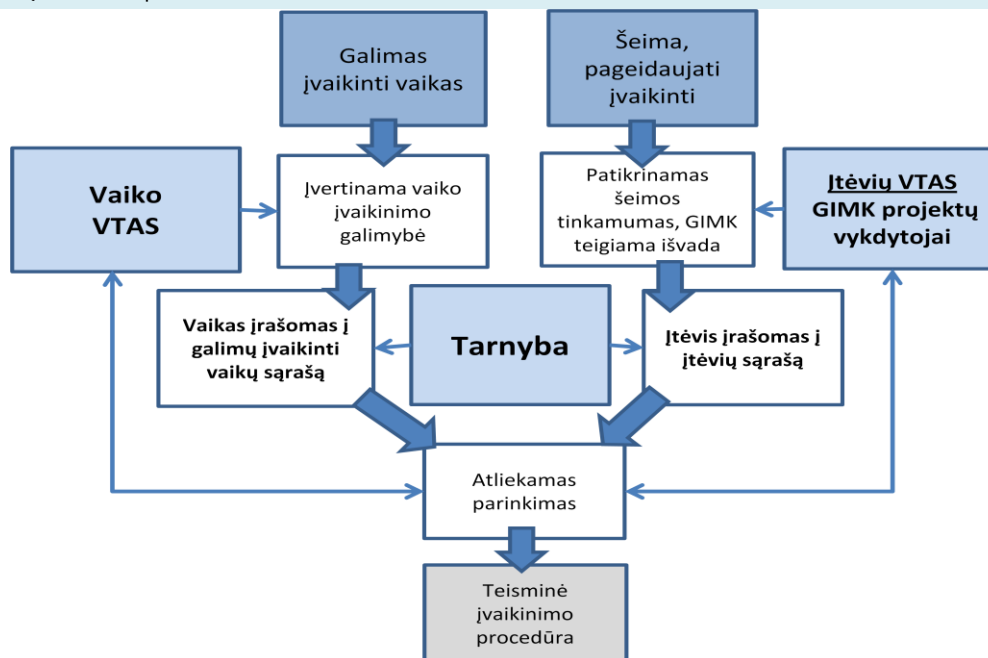
⁹ Nebuvo vykdoma įvaikinimo procedūra.

Įvaikintojai gali būti pilnamečiai abiejų lyčių asmenys iki 50 metų, tinkamai pasirengę įvaikinti, įrašyti į norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašą. Išimtiniais atvejais, teismui leidus, gali įvaikinti ir vyresnio amžiaus asmenys. Teisę įvaikinti turi sutuoktiniai, išimtiniais atvejais – nesusituokęs asmuo ar vienas iš sutuoktinių. Įvaikintojai negali būti asmenys, teismo pripažinti neveiksniais arba ribotai veiksniais, asmenys, kuriems yra ar buvo apribota tėvų valdžia, buvę vaiko globėjai (rūpintojai), jei globa (rūpyba) panaikinta dėl jų kaltės. Amžiaus skirtumas tarp įvaikintojo ir įvaikinamo vaiko turi būti ne mažesnis kaip aštuoniolika metų¹⁰.

Per 2013 m. į norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašą įrašytos 98 šeimos (asmenys), į užsieniečių – 39 šeimos. Lietuvoje 2013 metais įvaikinti 187 vaikai, iš kurių 107 (57 proc.) įvaikino 87 sutuoktinių poros ir 6 nesusituokę asmenys, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje, 80 vaikų (43 proc.) įvaikino 59 užsieniečių šeimos (1 pav.).

Įvaikinimo procesas pateiktas 2 pav.

2 pav. Įvaikinimo procesas

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal teisės aktus, reglamentuojančius įvaikinimo procesą

Taryba organizuoja Lietuvoje įvaikinimą Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams¹¹. Ji tvarko tris sąrašus: galimų įvaikinti vaikų (pagal jį sudaromas ir galimų įvaikinti vaikų su specialiaisiais poreikiais sąrašas); norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvos Respublikoje; norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių užsienyje, ir užsieniečių. Taryba parenka šeimą vaikui, parengia galimiems įtėviams pasiūlymą įvaikinti vaiką, teikia teismui išvadą, ar nėra įstatymų nustatytų kliūčių įvaikinti konkretų vaiką.

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.210–3.211 str.

¹¹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005-10-20 nutarimu Nr. 1114 (2012-10-31 nutarimo Nr. 1325 redakcija), 8.1.10 p.

VTAS pagal kompetenciją organizuoja įvaikinimą¹² atitinkamos savivaldybės teritorijoje: teikia informaciją tarnybai apie galimus įvaikinti vaikus, koordinuoja šeimų, kurios pateikė prašymus įvaikinti, pasirengimo klausimus, persiunčia galimiems įtėviams tarnybos parengtus pasiūlymus įvaikinti, pateikia tarnybai galimų įvaikintojų sprendimus dėl įvaikinimo, konsultuoja šeimas įvaikinimo klausimais.

GIMK programos vykdytojai parengia šeimas įvaikinti vaiką, dalyvauja parinkimo procese ir teikia šeimai socialinę, psichologinę pagalbą.

Per 6 mėn. nuo vaiko įrašymo į galimų įvaikinti vaikų sąrašą nesuradus Lietuvoje šeimos, norinčios jį įvaikinti ar globoti, socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu sudaryta tarpinstitucinė įvaikinimo komisija teikia rekomendacijas dėl vaiko tarptautinio įvaikinimo¹³.

Įkiteisminės įvaikinimo procedūros trunka vidutiniškai apie 9 mėn.

Auditas atliktas pagal Valstybinio audito reikalavimus¹⁴ ir Tarptautinius aukščiausiųjų audito institucijų standartus¹⁵. Atlikdami auditą darėme prielaidą, kad visi auditoriams pateikti duomenys yra teisingi, išsamūs ir galutiniai, o jų kopijos atitinka originalus. Vertinimo kriterijai buvo aptarti su audituojamais subjektais. Informacija apie audito duomenų rinkimo ir vertinimo metodus pateikta 1 priede.

Siekiant užtikrinti įvaikinimo konfidencialumą, duomenys apie įvaikintą vaiką ir įvaikintojus ataskaitoje pateikiami nuasmeninti – tokie, kad būtų negalima nustatyti duomenų subjektų tapatybės (pašalinus vieną arba kelis asmeniui būdingus fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymius).

¹² Bendrieji vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-12-17 nutarimu Nr. 1983 (2009-12-02 nutarimo Nr. 1593 redakcija), 7.2 p.

¹³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-09-24 įsakymas Nr. A1-593.

¹⁴ Patvirtinta Lietuvos Respublikos valstybės kontrolieriaus 2002-02-21 įsakymu Nr. V-26 (2012-06-28 įsakymo Nr. V-171 redakcija).

¹⁵ 3000-asis TAAIS „Veiklos audito įgyvendinimo gairės“ ir 3100-asis TAAIS „Veiklos audito gairės: pagrindiniai principai“ (<http://www.vkontrolė.lt/page.aspx?id=350>).

AUDITO REZULTATAI

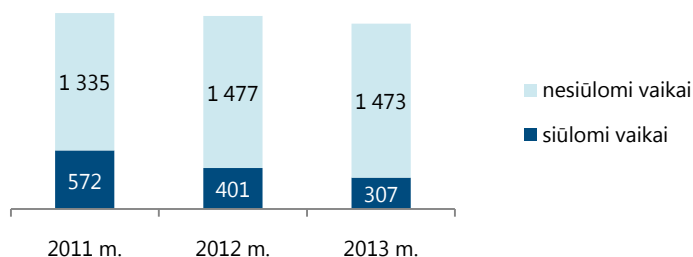
1. NEPAKANKAMAI ĮVERTINAMOS VAIKO ĮVAIKINIMO GALIMYBĖS

Įvaikinimas negalimas, kol vaiko įvaikinimo galimybės nėra nustatytos¹⁶. Įvaikinimo galimybės nustatomos, ištyrus vaiko asmeninę ir šeimos padėtį. Pagal Vaiko teisių apsaugos konvencijos 21 str. valstybės dalyvės pirmiausia rūpinasi, kad būtų užtikrinti vaiko interesai, taip pat kad vaikai būtų įvaikinami tik leidus kompetentingiems valdžios organams, kurie, vadovaudamiesi taikytiniais įstatymais ir nustatyta tvarka, remdamiesi visa reikalinga ir patikima informacija, nustato, kad įvaikinimas leistinas dėl vaiko statuso tėvų, giminaičių ir teisėtų globėjų atžvilgiu, ir kad tuo atveju, kai reikia, suinteresuoti asmenys, atitinkamai pasikonsultavę, duotų sąmoningą sutikimą įvaikinti.

Įvaikinti leidžiama tik tuos vaikus, kurie yra įrašyti į galimų įvaikinti vaikų sąrašą (tokių yra 1 803), išskyrus atvejus, kai įvaikinamas sutuoktinio vaikas arba kai įvaikinamas vaikas, gyvenantis įvaikintojo šeimoje¹⁷. Vaikas į šį sąrašą įrašomas pagal VTAS tarnybai pateiktą informaciją, kai: jo tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra mirę; tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų teismo paskelbti mirusiais; tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nustatytą tvarka pripažinti neveiksniais; tėvai nežinomi; tėvams arba turimam vieninteliui iš tėvų neterminuotai apribota tėvų valdžia, kt. pagrindais¹⁸ (2 priedas).

Atsižvelgiant į VTAS ir vaikų globėjų tarnybai pateiktą nuomonę apie vaiko galimybę būti įvaikintam, daugumos vaikų (1 473), įrašytų į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, nesiūloma įvaikinti¹⁹. Tokių vaikų dalis kasmet didėja: 2011 m. buvo nesiūloma įvaikinti 70 proc. galimų įvaikinti vaikų, 2012 m. – 78 proc., o 2013 m. – 82 proc. vaikų (3 pav.).

3 pav. Galimų įvaikinti vaikų sąrašė įrašyti vaikai, 2011–2013 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal tarnybos 2011–2013 m. ataskaitas

¹⁶ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.209 str. 2 d.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-09-10 nutarimu Nr. 1422 patvirtintas Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašas (2009 m-05-20 Nr. 457 redakcija), 3 p.

¹⁹ Nebuvo vykdoma įvaikinimo procedūra.

Tarnybos duomenimis, daugumos vaikų nesiūloma įvaikinti dėl šių priežasčių: jų amžiaus ir sunkios sveikatos būklės (41 proc.); vaikas, kuris geba išreikšti nuomonę, nesutinka būti įvaikintas (34 proc.); vaiko santykiai su biologine šeima, giminaičiais, kt. asmenimis artimi (22 proc.) (1 lentelė).

1 lentelė. Galimų įvaikinti vaikų, kurių nesiūloma įvaikinti dėl įvairių priežasčių, skaičius, 2011–2013 m.

Priežastis	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2013 m. (dalis, proc.)
Amžius ²⁰ ar sunki sveikatos būklė, todėl vaikai nesiūlomi įvaikinti pagal specialiųjų poreikių programą	301	422	505	34
Vaikas nesutinka būti įvaikintas	419	410	502	34
Įvaikinimo procedūra nutraukta dėl vaiko artimų santykių su biologine šeima, giminaičiais, kitais asmenimis	370	395	322	22
Vaikai vyresni nei 12 m., jei per 6 mėn. nerandama norinčių globoti ar įvaikinti asmenų	165	157	102	7
Įvaikinimo procedūra sustabdyta, nes reikia nustatyti ryšius su giminėmis	-	36	20	1
Ketinama nustatyti globą	-	24	22	2

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal tarnybos veiklos 2011–2013 m. ataskaitas

Tarnyba pateikia teismui, nagrinėjančiam įvaikinimo bylą, išvadą, ar nėra įstatymų nustatytų kliūčių įvaikinti konkretų vaiką, taip pat duomenis apie įvaikinamo vaiko kilmę, vystymąsi, sveikatos būklę ir šeimą²¹.

Audito metu laikėme, kad įvaikinimo galimybės įvertinamos tinkamai ir sprendimai dėl galimų įvaikinti vaikų siūlymo ar nesiūlymo įvaikinti priimami objektyviai ir pagrįstai, jei:

- pagal nustatytas metodikas ar kriterijus įvertinami susiformavę vaiko emociniai ryšiai ir tarpasmeniniai santykiai su artimais asmenimis (biologine šeima, giminaičiais, kitais asmenimis);
- vaikas laisvai ir be kitų įtakos išreiškia savo nuomonę dėl įvaikinimo, o VTAS išklauso arba dalyvauja išklausančiam vaiko nuomonę.

Siekdami nustatyti, kaip vertinamos vaiko galimybės būti įvaikintam, atlikome 52 iš 60 VTAS apklausas²², bendravome su 3 VTAS (Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m.) specialistais, peržiūrėjome 21 vaiko, kurie nebuvo siūlomi įvaikinti, bylas (iš 78 vaikų, kurie nebuvo siūlyti įvaikinti dėl ryšių su artimais asmenimis arba dėl to, kad atsisakė būti įvaikinti, bylą).

1.1. Nėra metodinių rekomendacijų, kaip įvertinti galimo įvaikinti vaiko tarpasmeninius santykius su kitais asmenimis, vaikų išskyrimo galimybes

Pagal ISS Tarptautinės socialinės tarnybos²³ parengtą Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovą (toliau – Vadovas), nustatant vaiko įvaikinimo galimybes,

²⁰ Iki 12 metų.

²¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.218 1 d., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 483 str. 1 ir 2 d.

²² Klausimynai buvo išsiųsti visiems 60 VTAS, atsakymus pateikė 52.

²³ Tarptautinė organizacija, kurios tikslas padėti šeimoms, susiduriančioms su socialinėmis problemomis dėl vaikų. Veikia 140 šalių.

rekomenduojama gauti kiek įmanomą išsamesnę ir tikslesnę vaiko psichinės, fizinės, emocinės būklės ir tarpasmeninių santykių įvertinimą, o išvados dėl susiformavusių ryšių turi būti pagrįstos²⁴.

VTAS, teikdamas tarnybai informaciją apie galimą įvaikinti vaiką, nurodo, kokie yra tarpusavio santykiai tarp galimo įvaikinti vaiko ir kitų asmenų (giminių, brolių, seserų, asmenų, kurie vaiką lanko globos namuose)²⁵. Jei, VTAS ar globos namų nuomone, tarp vaiko ir kitų asmenų yra glaudus emocinis ryšis, vaikai nesiūdomi įvaikinti. Tarnybos duomenimis, dėl susiformavusių artimų santykių tarp vaiko ir jo giminaičių ar kitų asmenų 2013 m. 322 vaikai (iš 1 803 į galimų įvaikinti vaikų sąrašą įrašytų vaikų), kurie gyvena globos namuose, nebuvo siūdomi įvaikinti.

Atlikus 52 VTAS apklausą nustatyta, kad 23 apklaustiems VTAS (44 proc.) neaišku, kaip vertinti tarp vaikų ir (ar) giminių, kurie lanko vaiką globos namuose, susiformavusius ryšius. Peržiūrėjus vaikų, kurių nebuvo siūdoma įvaikinti, bylas, nustatyti 3 atvejai, kai globos namų, VTAS ar kitų susijusių asmenų nuomonės dėl susiformavusių ryšių tarp vaiko ir giminaičių išsiskyrė.

Pavyzdys

Broliukai (4 ir 3 metų) nuo 2012 m. gyvena kartu globos namuose, 2013-07 įtraukti į galimų įvaikinti vaikų sąrašą. Pradinėje informacijoje, pateiktoje tarnybai, nurodoma siūlyti vaikus įvaikinti kartu, galimybės juos išskirti nesvarstoma. Praėjus 6 mėnesiams ir nesuradus vaikams įtėvių, klausimas dėl vaikų perduotas nagrinėti tarpinstitucinei įvaikinimo komisijai²⁶, kuri siūlo vaikus išskirti. Globos namai 2014-04 nepritarė vaikų išskyrimui dėl jų tarpusavio ryšių.

Pažymėtina, kad į galimų įvaikinti vaikų sąrašą 2013 m. buvo įrašytos 97 brolių (seserų) grupės, iš kurių 61 grupę sudaro po 2 vaikus, 24 grupės – po 3 vaikus, 5 grupės – po 4 vaikus, 6 grupės – po 5 vaikus ir vieną grupę – 6 vaikai (bendras vaikų skaičius – 250). CK 3.209 str. nustatyta, kad įvaikinti išskiriant seseris ir brolius leidžiama tik išimtiniais atvejais, kai negalima užtikrinti seserų ir brolių gyvenimo kartu dėl jų sveikatos arba kai dėl įvairių aplinkybių seserys ir broliai jau buvo išskirti ir nėra galimybių užtikrinti jų gyvenimo kartu. Tačiau aiškių rekomendacijų kaip tai įvertinti nėra. Trys audituoti VTAS pokalbio metu nurodė, kad būtų naudingos išsamesnės rekomendacijos dėl vaikų išskyrimo.

Geriosios praktikos pavyzdys

2 metų vaikas, kuris turi keturis vyresnius brolius ir seseris (10, 9, 8 ir 7 metų), įrašytas į galimų įvaikinti vaikų sąrašą. Vaikas iš kūdikių namų buvo perkeltas į vaikų globos namus, kuriuose jau gyveno jo broliai, seserys. Sprendžiant klausimą dėl vaikų tarpusavio ryšių ir jų išskyrimo galimybės, tarnyboje buvo organizuotas susitikimas su VTAS ir vaikų globos namų atstovais. Susitikimo metu buvo nutarta atlikti vaikų tarpasmeninių santykių psichologinį vertinimą. Vertinimas parodė, kad tarp vaikų yra susiformavęs emocinis ryšis.

Sprendžiant brolių ir seserų išskyrimo klausimą, kiekvienas atvejis turėtų būti nagrinėjamas individualiai, vadovaujantis vaiko geriausių interesų principu, bet rekomendacijos dėl vaiko emocinių ryšių su kitais asmenimis nustatymo, vaikų išskyrimo ir specialistų kompetencijos šioje

²⁴ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės Socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m., 9–10 p.

²⁵ Jei vaikai ar kiti asmenys bendrauja su galimu įvaikinti vaiku, formoje apie vaiką nurodoma, kaip dažnai bendrauja, kokiomis priemonėmis, kokie tarpusavio santykiai. Jei minėti asmenys nebendrauja su galimu įvaikinti vaiku, nurodoma to priežastis.

²⁶ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-09-24 įsakymas Nr. A1-593.

sirtyje tobulinimas leistų sumažinti subjektyvumo riziką, todėl vaiko įvaikinimo galimybės būtų įvertinamos objektyviau ir išsamiau.

1.2. Vaiko nuomonę ikiteisminio įvaikinimo proceso metu išklauso suinteresuotas asmuo, galintis ją paveikti

Vaiko teisių konvencijos 12 str. nustatyta, kad valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais su juo susijusiais klausimais, be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, skiriama daug dėmesio. Todėl vaikui būtinai sudaromos sąlygos būti išklaustam bet kokio su juo susijusio teisminio ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą, arba atitinkamą organą nacionalinių įstatymų nustatyta tvarka²⁷. Pagal CK 3.215 str., kai įvaikinamas dešimties metų sulaukęs vaikas, būtinas jo rašytinis sutikimas. Sutikimą vaikas duoda teismui, be jo įvaikinti negalima. Kai įvaikinamas dešimties metų nesulaukęs vaikas, jeigu jis sugeba išreikšti savo nuomonę, jis turi būti išklaustas teisme ir teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jeigu tas noras neprieštarauja paties vaiko interesams.

Tarnybos 2013 m. duomenimis, 502 vaikai²⁸ (iš 1 803 galimų įvaikinti vaikų) nebuvo siūlomi įvaikinti galimiems tėviams, nes jie nenorėjo būti įvaikinti. Audito metu analizavome, kas ir kaip iki įvaikinimo bylos nagrinėjimo teisme išklauso ir užfiksuoja vaiko nuomonę.

VTAS, teikdamas tarnybai informaciją apie galimą įvaikinti vaiką, pateikia vaiko nuomonę dėl įvaikinimo. Atlikus VTAS apklausą nustatyta, kad beveik pusė VTAS (23 iš 52) nedalyvauja išklausančiam vaiko nuomonę, t. y. vaiko nuomonę, ar jis nori būti įvaikintas, išklauso globos namų darbuotojas, kuris vėliau šią informaciją perduoda VTAS specialistams. Dviejų iš trijų VTAS, kuriuose buvo atliktos papildomos audito procedūros, specialistai pokalbio metu nurodė, kad į formą apie galimą įvaikinti vaiką įrašo vaiko nuomonę pagal globos namų jiems pateiktą informaciją.

Gerosios praktikos pavyzdys

Kauno VTAS vaiko nuomonę dėl įvaikinimo išklauso tiesiogiai, taip pat, siekdamas apsaugoti vaiko interesus, dalyvauja vaiko, kurio įvaikinimo procedūros pradėtos, ir jo biologinių tėvų susitikimuose. Kauno VTAS duomenimis, galimo įvaikinti vaiko tėvai prieš susitikimą su vaiku yra konsultuojami ir paaiškinama, kokiomis temomis su vaiku bendrauti nepatariama, nes tai gali sutrukdyti įvaikinimo procesui.

Pažymėtina, kad Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas rekomendacijose dėl Vaiko teisių konvencijos 12 str. įgyvendinimo atkreipia dėmesį, kad daugelyje bylų yra interesų konflikto rizika tarp vaikų ir jų įstatyminių atstovų (tėvų, globėjų), kurie gali turėti įtakos vaiko nuomonei.

Peržiūrėjus 21 vaiko bylą (iš 78 bylų, kai vaikas nebuvo siūlytas įvaikinti dėl artimų ryšių su giminėmis arba dėl to, kad nenorėjo būti įvaikintas), nustatyta:

- Atvejais, kai, VTAS manymu, globos namai manipuliavo vaiko nuomone dėl įvaikinimo ir tai vyksta ne pirmą kartą.

²⁷ Vaiko teisių konvencija, ratifikuota Lietuvos Respublikos Seimo 1995-07-03 įstatymu Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“.

²⁸ 2013 m. vaikų, kurie nesutiko būti įvaikinti, amžius svyruoja nuo 6 iki 17 m.

Pavyzdys

Tarnyba, gavusi informaciją apie galimus įvaikinti vaikus, įrašė sesutes į galimų įvaikinti vaikų sąrašą. Tarnybai pateiktoje informacijoje apie galimus įvaikinti vaikus nurodyta, kad giminaičių, kurie palaikytų santykius su vaikais, nėra, mergaitės svarsto galimybę būti įvaikintos. Tačiau prasidėjus įvaikinimo procesui, vaikų globos namai informavo, kad pastaruoju metu mergaitėms paskambina mama, kuri teigia, kad paims mergaites, todėl mergaitės nenori būti įvaikintos. Vaikų globos namai kategoriškai nesutinka su mergaičių įvaikinimu, nes jos nenori. VTAS informavo tarnybą, kad vaikų globos namai manipuliuoja vaikų nuomone, nes reikia išlaikyti tam tikrą vaikų skaičių globos namuose. Tai vyksta jau ne pirmą kartą. VTAS nemato jokių kliūčių įvaikinti mergaites, nes jų tėvai iki šiol yra priklausomi nuo alkoholio.

- Atvejais, kai, tarnybai paprašius VTAS tiesiogiai išklausti vaikų nuomonę dėl įvaikinimo, vaikai išreiškė norą būti įvaikinti, nors pirminėje informacijoje, kurią pateikė vaikų globos namai, vaikų nuomonė dėl įvaikinimo buvo neigiama.

Pavyzdys

Trys vaikai (11, 10 ir 3 metų) vaikų globos namuose kartu auga nuo 2013 metų. 2013-09 pateiktoje informacijoje apie galimus įvaikinti vaikus vaikų globos namai nurodo, kad tarp vaikų yra artimi santykiai, stiprus ryšys, jie vienas kitą prižiūri, globoja, todėl negalima vaikų išskirti. Nurodoma, kad vyresni vaikai nenori būti įvaikinti, svajoja grįžti pas tėvus. Tarnybai paprašius VTAS pakalbėti su mergaitėmis, jos išreiškė norą augti šeimoje (būti įvaikintos) kartu, tačiau jei tokios galimybės nebūtų, vaikai sutinka, kad jauniausią įvaikintų kita šeima.

Kadangi vaiko nuomonę išklauso suinteresuotas asmuo, yra didesnė rizika, kad vaikas išreiškia nuomonę ne laisva valia²⁹.

Tarnybos nuomonė³⁰

Tarnybos nuomone, pašalinių asmenų (VTAS) įtraukimas į įvaikinimo procesą nuo pat pradžių vertintinas kaip perteklinis ir sąlygotų įvaikinimo proceso užvilkinimą.

Auditorių nuomone, nesuinteresuoto asmens (VTAS specialisto³¹) dalyvavimas išklausančiam vaiko nuomonę užtikrintų, kad būtų išsiaiškinta tikroji ir nepaveikta vaiko nuomonė, atitinkanti jo interesus. Todėl siūloma tobulinti vaiko nuomonės išklausymo procedūrą: numatyti, kad ikiteisminio įvaikinimo proceso metu vaiko nuomonės išklausyme dalyvautų ne tik suinteresuotas asmuo (globėjas), bet ir VTAS specialistai.

2. NEPAKANKAMAI IŠSAMIAI IŠTIRIAMAS GALIMŲ ĮVAIKINTOJŲ PASIRENGIMAS ĮVAIKINTI

Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje, norintys įvaikinti Lietuvos Respublikoje nuolat gyvenantį vaiką, savo deklaruotos gyvenamosios vietos VTAS

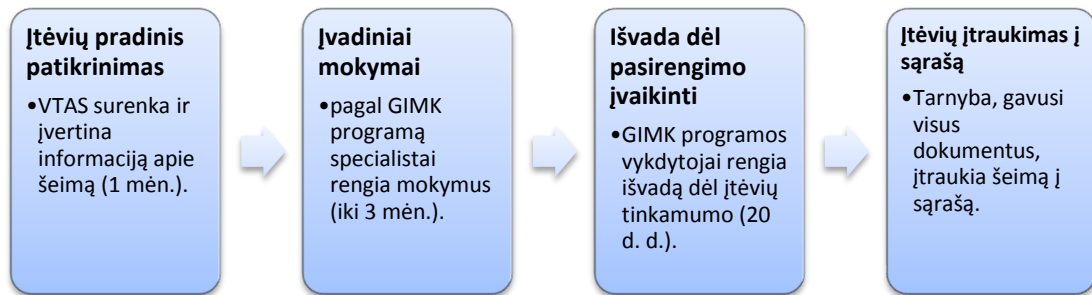
²⁹ Vaiko teisių komitetas rekomendacijose dėl Vaiko teisių apsaugos konvencijos 12 straipsnio įgyvendinimo nurodo, kad „laisvai“ reiškia, kad vaiku negalima manipuliuoti arba jį paveikti darant įtaką arba spaudimą. „Laisvai“ yra iš esmės susietas su „paties“ vaiko perspektyva: vaikas turi teisę reikšti savo pažiūras, o ne kitų.

³⁰ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2014-07-29 raštas Nr. S-2878.

³¹ Pagrindinė funkcija yra vaiko teisių ir interesų apsauga.

pateikia reikiamus dokumentus³². VTAS, atlikęs pirminį patikrinimą ir nustatęs, kad galimų įvaikintojų šeima atitinka CK nustatytus reikalavimus³³, siūnia šeimą dalyvauti GIMK programos³⁴ įvadinuose mokymuose. GIMK programą vykdytys atestuoti socialiniai darbuotojai įvadinų mokymų metu parengia galimus įvaikintojus įvaikinimui, ištiria jų gyvenimo sąlygas, finansinę padėtį, sveikatą, įvertina turimus gebėjimus ir motyvus įvaikinti vaiką ir parengia išvadą dėl būsimųjų įvaikintojų pasirengimo įvaikinti. Jeigu GIMK specialistų išvada dėl pasirengimo įvaikinti teigiama, galimi įvaikintojai tarnybos įtraukiami į norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašą. Galimų įvaikintojų patikrinimo procesas pateiktas 4 paveiksle.

4 pav. Galimų įvaikintojų patikrinimo procesas

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Teismas, nagrinėdamas prašymą dėl įvaikinimo ir atsižvelgdamas į parengtą išvadą dėl galimų įvaikintojų pasirengimo, nusprendžia, ar galimi įvaikintojai turi tinkamas sąlygas ir yra deramai pasirengę įvaikinti vaiką³⁵.

Tarnybos duomenimis, prieš įrašant šeimą į norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašą, jai tenka tikslinti informaciją apie kas antrą galimų įvaikintojų šeimą (48 iš 98), todėl įvaikinimo procedūros užsitęsia. Atsižvelgę į tai, audito metu analizavome informacijos tikslinimo priežastis.

Audito metu laikėme, kad galimų įvaikintojų tinkamumas ištiriamas išsamiai, jei:

- galimų įvaikintojų šeimos pajamų, sveikatos ir kt. svarbios aplinkybės įvertinamos pagal aiškius vertinimo kriterijus;
- GIMK įvadinų mokymų metu įvertinami galimų įvaikintojų šeimoje augančių vaikų poreikiai, vaikai parengiami naujo šeimos nario atėjimui į šeimą.

Siekdami įvertinti, kaip ištiriamas galimų įvaikintojų tinkamumas įvaikinti, apklausėme 52 VTAS, 20 GIMK programos vykdytojų, bendravome su trimis VTAS ir keturiais GIMK programos vykdytojais, analizavome atrinktas tarnybos tvarkomas 15 įtėvių bylas (iš 46 bylų, kuriose tarnyba tikslino informaciją apie įtėvius).

³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-09-10 nutarimas Nr. 1422 (2009-05-20 nutarimo Nr. 457 redakcija), 14 p.

³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.210–3.211 str.

³⁴ Pagal GIMK programą vykdoma galimų globėjų (rūpintojų) paieška, organizuojami įvadiniai / tęstiniai globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymai, teikiama įvairi pagalba (konsultacijos ir pan.) globėjų ir įtėvių šeimoms. Programai įgyvendinti ministerija skelbia projektų atrankos konkursą, įvertina paraiškas ir skiria finansavimą.

³⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.217 str. 3 d.

2.1. Nenustatyti šeimos pajamų pakankamumo ir turtinės padėties vertinimo kriterijai

Vertinant galimų įvaikintųjų šeimą turėtų būti įvertinama, ar ji galės tinkamai pasirūpinti vaiku – sugebės užtikrinti jo fizinių poreikių tenkinimą, t. y. finansiškai išlaikyti ir pasirūpinti vaiku be valstybės pagalbos³⁶.

Atlikus įtėvių bylų peržiūrą, nustatyta, kad 8 atvejais (iš 15) tarnybai, norint įrašyti šeimas į pageidaujančių įvaikinti asmenų sąrašą, teko tikslinti informaciją apie šeimos finansinę padėtį, nes iš VTAS pateiktos buvo neaišku, ar šeimai pakaks lėšų įvaikintam vaikui išlaikyti, nebuvo įvertinti turimi šeimos finansiniai įsipareigojimai.

Pavyzdys

Įsivaikinti norą pareiškė vieniša moteris, kurios mėnesinės pajamos – 700 Lt per mėnesį. Moteris turi finansinių įsipareigojimų (būsto paskola, gyvybės draudimas). Tarnyba prašo tikslinti informaciją apie moters pajamas – įvertinti, ar ji sugebės užtikrinti vaiko fizinių poreikių tenkinimą, finansiškai jį išlaikyti ir pasirūpinti įvaikintu vaiku.

Pokalbių metu audituotų trijų VTAS, kuriuose vyksta daugiausiai įvaikinimų, specialistai ir keturi GIMK programos vykdytojai nurodė, kad yra neaišku, kaip įvertinti šeimos finansinę padėtį (kokios gaunamos pajamos ir turimi įsipareigojimai, kiek reikia turėti lėšų vaiko poreikiams patenkinti), nes teisės aktuose nėra nustatytų galimų įvaikintųjų šeimos pajamų pakankamumo vertinimo rodiklių. 63 proc. apklaustų VTAS specialistų ir 65 proc. apklaustų GIMK programos vykdytojų mano, kad šeimos pajamų vertinimo kriterijai turėtų būti nustatyti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, 2013 m. išnagrinėjusi galimų įvaikintųjų skundą, tarnybai pateikė pastabas, kad, vertinant šeimos materialinę padėtį, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į gautas pajamas, bet ir į prisiimtus kreditinius įsipareigojimus. Be to, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad šeimos turi pateikti dokumentus, įrodančius dabartinę šeimos turtinę padėtį ir galimybę tenkinti įvaikinto vaiko poreikius.³⁷ Tuo remdamasi tarnyba pateikė visiems VTAS ir GIMK projektų vykdytojams rekomendacijas dėl įvaikintųjų finansinės padėties vertinimo. Tačiau rekomendacijose nėra numatyti pajamų pakankamumo vertinimo kriterijai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomonė³⁸

Analizuojant įvaikintųjų tinkamumo vertinimo kriterijus pastebėtina, jog nepakanka vertinti tik šeimos (asmens) pajamų kriterijų ar finansinę (materialinę) padėtį. Siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo turėtų būti nustatytas šeimos turtinės padėties vertinimo kriterijus ir vertinamos ne tik pajamos, bet ir turimas turtas bei finansiniai įsipareigojimai.

Siekiant, kad norinčios įvaikinti šeimos galimybės būtų vertinamos objektyviai ir skirtinguose VTAS būtų formuojama vienoda šeimos turtinės padėties vertinimo praktika rengiant išvadas dėl pasirengimo įvaikinti, o įvaikinimo procesas vyktų operatyviau, turėtų būti nustatyti šeimos pajamų pakankamumo ir turtinės padėties vertinimo kriterijai, atsižvelgiant į galimo įvaikintojo turimus finansinius įsipareigojimus.

³⁶ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

³⁷ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013-08-06 pažyma Nr. (6.1.-2013-143)-PR-154.

³⁸ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2014-07-29 raštas Nr. (1.20-2014-934)2-949.

2.2. Neatnaujintas 13 metų galiojantis medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašas

Tirdami galimų įvaikintojų sveikatą, specialistai turi nustatyti išsamią ir teisingą jų fizinės, psichinės, emocinės ir santykių sveikatos diagnozę ir gebėjimą patenkinti įvaikinto vaiko poreikius³⁹. Asmenys, norintys tapti tėvais, neturi sirgti ligomis, kurios yra nurodytos medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašė⁴⁰. Nuo šio sąrašo patvirtinimo praėjo 13 metų, per šį laikotarpį jis neatnaujintas nebuvo. Tarnybos duomenimis, praktikoje yra atvejų, kai VTAS, tarnybos specialistams, GIMK programos vykdytojams neaišku, kaip įvertinti pareiškėjų gebėjimą pasirūpinti įvaikintu vaiku, kai jie serga tam tikromis ligomis, kurios sąrašė nėra nurodytos (pvz.: Parkinsono liga, Aspergerio sindromas), arba kai minėtame sąrašė ligų diagnozių kodai neatitinka šiuo metu galiojančios ligų ir sveikatos problemų klasifikacijos (TLK-10)⁴¹. Todėl tarnybai, norint įtraukti šeimas į norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašė, tenka tikslinti informaciją apie galimų įvaikintojų sveikatos būklę ir procesas užtrunka.

Pavyzdys

Būsima įvaikintoja serga Parkinsono liga. Tarnybai neaiškios moters ligos prognozės ir tarnybos specialistai mano, kad šie sutrikimai gali apsunkinti rūpinimąsi įvaikintu vaiku. Todėl buvo paprašyta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos išaiškinti dėl moters ligos.

Atsižvelgdama į šias problemas, tarnyba 2013 m. sausio mėn. kreipėsi į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijas, prašydama peržiūrėti teisės aktų, reglamentuojančių besirengiančių įvaikinti ar globoti asmenų sveikatos būklei keliamus reikalavimus, nuostatas. SADM 2013 m. lapkričio 21 d. organizavo tarpinstitucinį⁴² pasitarimą šiuo klausimu, tačiau problema dar nėra išspręsta.

Siekiant tinkamai įvertinti galimų įvaikintojų pasirengimą įvaikinti vaiką, turėtų būti persvarstytas medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašas.

2.3. Įvaikintojų šeimoje augantys vaikai nėra tinkamai parengiami naujo šeimos nario atėjimui

47 proc. šeimų, įrašytų į Lietuvos Respublikos piliečių apskaitą, įvaikinimo metu jau turėjo vaikų, iš jų 22 proc. šeimų (asmenų) augino savo biologinius vaikus, 13 proc. – globojo, 12 proc. – buvo įvaikinę. Įvaikinimo tyrimai parodė, kad vaikų buvimas šeimoje siejamas su didele nesėkmingo įvaikinimo rizika⁴³. Todėl Didžiosios Britanijos praktiniame galimų įvaikintojų tinkamo įvertinimo vadove⁴⁴ pažymima, kad į mokymus reikia įtraukti ir šeimoje augančius vaikus ir vertinti jų poreikius. Darbas su jais turi būti neatskiriama mokymų dalis, jie taip pat turi būti tinkamai

³⁹ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės Socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

⁴⁰ Patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001-07-24 įsakymu Nr. 404/96.

⁴¹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2013-01-09 raštas Nr. S-155.

⁴² Tarpinstituciniame pasitarime dalyvavo Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, sveikatos apsaugos ministerijų ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atstovai.

⁴³ Cox J., „Making good assessments. A practical resource guide“. BAAF, 2010.

⁴⁴ Ten pat.

parengiami – įprasto pokalbio nepakanka. Šeimoje augančio vaiko poreikiai ir pageidavimai turi būti vertinami kartu su galimų įvaikintojų poreikiais ir pageidavimais.

70 proc. apklaustų tėvių (14 iš 20), kurie augino savo vaikus, nurodė, kad įvadinių mokymų metu su jų vaikais nebuvo dirbama, o 6 nurodė, kad jų namuose buvo trumpai pakalbėta su vaiku. Taip pat pokalbių su 4 GIMK programos vykdytojais metu nustatyta, kad darbas su šeimoje augančiu vaiku dažniausiai apima tik trumpą pokalbį su juo vizito į namus metu. Išanalizavus GIMK programos įvadinių mokymų medžiagą nustatyta, kad joje trumpai pateikiama informacija apie šeimos gyvenimo pokyčius įvaikinus ir augančių vaikų parengimą, galimas reakcijas. Manome, kad tam skiriama nepakankamai dėmesio, siekiant tinkamai parengti šeimoje augantį vaiką. Mokymų medžiagoje nėra išsamių temų, susijusių su šeimoje augančio vaiko parengimu. 75 proc. apklaustų GIMK programos vykdytojų mano, kad įvadinių mokymų medžiagą reikėtų tobulinti, įtraukti naujų temų.

Audito metu nustatytas nesėkmingo įvaikinimo atvejis, kai tėviai 2011 m. įvaikino 5 metų vaiką, tačiau po 2 metų jo atsisakė motyvuodami tuo, kad įvaikintas vaikas nesutaria su šeimoje augančiais vaikais: vaikai nepriėmė naujo šeimos nario, įvaikintas vaikas juos žalojo ir tėviai bijojo dėl savo vaikų sveikatos. Auditorių nuomone, tokia situacija galėjo susiklostyti dėl nepakankamo šeimoje augančių vaikų poreikių vertinimo ir jų neparuošimo įvaikinto vaiko atėjimui į šeimą.

Siekiant išsamiai įvertinti šeimos tinkamumą įvaikinti, į galimų įvaikintojų šeimos parengimo įvaikinimui procesą turi būti įtraukti ir šeimoje augantys vaikai, todėl reikia atnaujinti įvadinių mokymų medžiagą ir įtraukti temas, susijusias su įvaikintojų šeimoje augančių vaikų parengimu.

3. GALIMŲ ĮVAIKINTOJŲ VAIKUI PARINKIMAS TURI TRŪKUMŲ

Parinkimas yra svarbiausias įvaikinimo etapas, kuris visam laikui pakeis vaiko ir šeimos, kuri jį priims, gyvenimą ir nuo kurio priklauso įvaikinimo sėkmė⁴⁵.

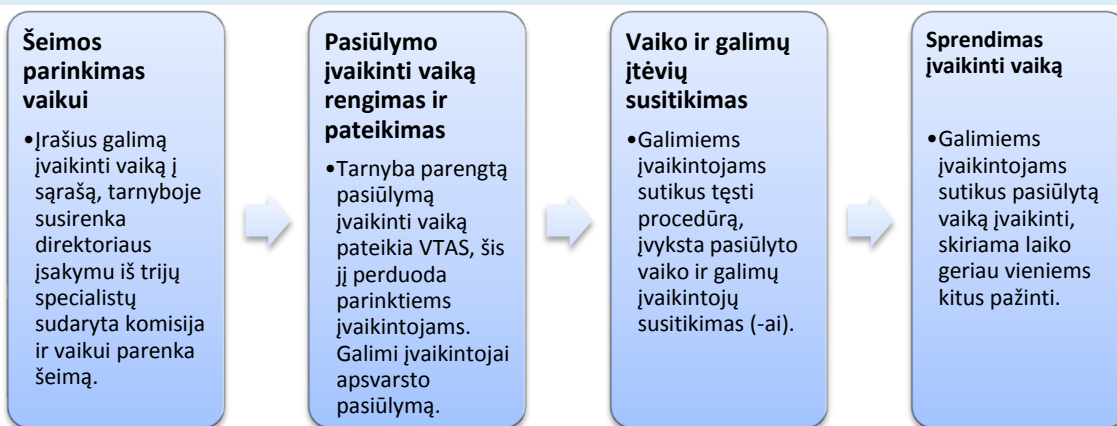
Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove⁴⁶ nustatyta, kad įvaikinant turi būti pirmiausia atsižvelgiama į vaiko interesus, t. y. šeima turi būti surandama vaikui, bet ne vaikas šeimai. Parinkimas neturėtų būti atliekamas būsimiems tėviams renkant iš vaikų grupės. Įrodyta, kad toks parinkimas neužtikrina įvaikinimo sėkmės, nes jis paremtas tam tikrais išoriniais fiziniais bruožais arba pirmu įspūdžiu, kuris neatspindi vaiko prisirišimo ir integracijos į šeimą galimybių⁴⁷. Todėl parinkimą reikia atlikti labai atsargiai ir tinkamai, nes, jeigu to padaryti nepavyks, bus padaryta žalos vaikui ir galimiems įvaikintojams⁴⁸. Parinkimo procesas apima kelis etapus (5 pav.).

⁴⁵ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

⁴⁶ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2002 m.

⁴⁷ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

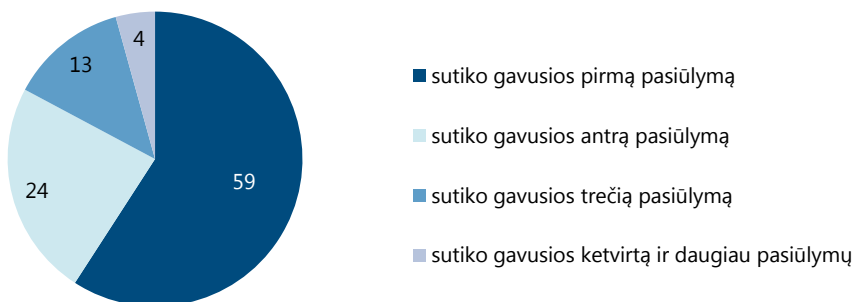
⁴⁸ Tas pats.

5 pav. Galimų įvaikintojų parinkimo procesas

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Atlikus 2013 m. galimiems tėviams teiktų pasiūlymų įvaikinti vaiką apskaičiavimus⁴⁹, nustatyta, kad daugiau negu pusė pasiūlymų (65 proc., arba 100 iš 154) buvo pateikiama keletą kartų.

Iš 93 šeimų, kurioms 2013 m. buvo teikiami pasiūlymai, 55 šeimos sutiko įvaikinti gavusios pirmą pasiūlymą, 22 šeimos – gavusios antrą, 12 šeimų – gavusios trečią ir 4 šeimos – gavusios ketvirtą ir daugiau pasiūlymų įvaikinti vaiką (6 pav.).

6 pav. Šeimų pasiskirstymas pagal pakartotinai jiems teiktų pasiūlymų įvaikinti skaičių, proc.

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Atsižvelgdami į tai, audito metu analizavome parinkimo procesą ir priežastis, dėl kurių galimi įvaikintojai atsisako pateiktų pasiūlymų įvaikinti, lyginome Lietuvoje ir užsienyje taikomas parinkimo procedūras (žingsnius) (žr. 3 priedą), kurios mažina nesėkmingo įvaikinimo riziką.

Audito metu laikėme, kad vaiko ir galimų įvaikintojų parinkimas organizuotas tinkamai ir nesėkmingo parinkimo rizika sumažėja, jei:

- parinkimo metu vertinami vaiko poreikiai ir pagal nustatytus vertinimo kriterijus vaikui parenkama šeima, kuri geriausiai atitinka jo poreikius;
- šeimos parinkime vaikui dalyvauja vaikus ir galimus tėvius geriausiai pažįstantys asmenys, t. y. GIMK atestuoti socialiniai darbuotojai, kurie rengė tėvius, ir vaiko globėjas;
- visi vaikų globos namų darbuotojai išmokyti parengti vaiką įvaikinimui ir vaikas tam parengiamas;

⁴⁹ 1. Apskaičiuotas teiktų pasiūlymų įvaikinti skaičius. 2. Apskaičiuotas pasiūlymų įvaikinti, kurie buvo pateikti galimiems tėviams 1 kartą, skaičius. 3. Iš bendro teiktų pasiūlymų skaičiaus atimtas pasiūlymų, kurie buvo teikti 1 kartą, skaičius.

- sudaromos tinkamos sąlygos ryšiui tarp pasiūlyto vaiko ir galimų įvaikintojų užsimegzti, t. y. pasiūlymas įvaikinti vaiką aptariamas su galimų įvaikintojų šeima, atestuotiesiems socialiniams darbuotojams dalyvaujant planuojami susitikimai su vaiku.

Parinkimo procedūra teisės aktuose plačiau nereguliuota, todėl siekdami įvertinti, kaip ji yra organizuota, atlikome 12-os atrinktų įvaikinimo bylų, kai pasiūlymai įvaikinti įtėviams buvo teikiami keletą kartų (iš 93 šeimų), peržiūrą, apklausėme 52 VTAS ir 20 GIMK programos vykdytojų, kalbėjome su 3 VTAS specialistais ir 4 GIMK programos vykdytojais, stebėjome tarnybos komisijos, kuri parenka šeimą vaikui, darbą, analizavome užsienio šalių praktiką.

3.1. Nėra nustatytų aiškių šeimos vaikui parinkimo kriterijų (principų)

Parinkant vaikui šeimą labai svarbu, kad kompetentinga institucija nustatytų šeimos vaikui parinkimo vertinimo kriterijus, kuriais vadovautųsi atsakingi už parinkimą specialistai. Rekomenduojama, kad parinkta šeima turėtų savybių, atitinkančių vaiko temperamentą, asmenybę, fizinius, psichologinius ir finansinius poreikius bei polinkius. Jei vaikas turi specialiųjų poreikių, kurie yra fiziniai (pvz., neįgalumas) arba asmeniniai (pvz.: amžius, traumos, broliai (seserys)), šeima turėtų sugebėti juos patenkinti⁵⁰.

Tarnybai įrašius vaiką į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, tarnybos direktoriaus įsakymu sudaryta komisija, atsižvelgdama į vaiko interesus ir įvertinusi asmenų, įrašytų į norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašą, pageidavimus, parenka labiausiai vaiko poreikius atitinkančią šeimą. Jeigu minėtame sąrašė yra kelios vaiko poreikius atitinkančios šeimos, vaikui parenkama ta, kuri pirma įrašyta⁵¹. Audito metu nustatyta, kad aiškių vertinimo kriterijų (principų), pagal kuriuos būtų parenkamas geriausiai vaiko poreikius galintis tenkinti įtėvis, nėra, o tai sudaro prielaidas subjektyviam parinkimui.

Geriosios praktikos pavyzdys

Škotijoje galimų įvaikinti vaikų ir galimų įvaikintojų parinkimo komanda, kurioje dalyvauja vaikų ir įvaikintojų socialiniai darbuotojai, parinkdama vaikui šeimą vertina, ar galima įvaikintojų šeima gali patenkinti konkretaus vaiko poreikius. Tuo tikslu pildomos parinkimo lentelės (matching matrix). Viena lentelė pildoma vaikui, kita – šeimai. Vaiko lentelėje detalizuojami vaiko poreikiai, pvz.: vaiko ilgalaikiai planai, praeities patirtis, vaiko suvokimas ir kylantys jausmai, identitetas, etniškumas, religija, kalba, kultūra, fizinė išvaizda, prierašumas, elgesys, pomėgiai ir talentai, sveikata ir negalios, išsilavinimas, geografinė vieta, ryšių palaikymo poreikis, broliai ir seserys, poreikis, kad naujoje šeimoje būtų vaikų, finansiniai klausimai, biologinių tėvų norai ir kt. Šie vaiko poreikiai vertinami dviem aspektais: pirmuoju aspektu įvertinama kiekvieno vaiko poreikio svarba (vertinama balais nuo 0 iki 3: 0 – nereikalingas, 3 – esminis); antruoju aspektu vertinamas šeimos gebėjimas patenkinti vaiko poreikius (vertinama balais nuo 0 iki 3: 0 – negeba patenkinti poreikių, 3 – geba). Šeimos lentelėje detalizuojami šeimos poreikiai, pvz.: būti tėvais, gauti meilės atsaką, kad vaikas prisitaikytų prie esamo gyvenimo būdo, vaikų, jau gyvenančių šeimoje, poreikiai ir kt. Šie šeimos poreikiai taip pat vertinami dviem aspektais, t. y. įvertinama kiekvieno šeimos poreikio svarba ir ar vaikas patenkins šiuos šeimos poreikius. Parinkant vaikui šeimą, vyksta diskusija tarp visų suinteresuotųjų šalių. Pažymėtina, kad šią parinkimo praktiką taiko Vaikų gerovės centras „Pastogė“ Kaune, parinkdamas vaikui galimus globėjus.

⁵⁰ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-09-10 nutarimas Nr. 1422 (2009-05-20 nutarimo Nr. 457 redakcija), 35, 36 p.

Beveik visi apklausti GIMK programos vykdytojai (19 iš 20) nurodė, kad parinkimo procedūra organizuota netinkamai. GIMK programos vykdytojams, kurie dalyvavo antrame parinkimo etape, neaišku, kas ir ką parinkimo proceso metu turi atlikti, nes nėra nustatyta parinkimo tvarka ir jame dalyvaujančių subjektų funkcijos.

Nustatėme nesėkmingo įvaikinimo atvejį, kuris parodo, kad parinkimo procedūros buvo neefektyvios.

Pavyzdys

2012 m. šeima buvo įvertinta kaip tinkama įvaikinti vieną vaiką. Šeima nurodė, kad sutiktų įvaikinti dvynukus. Šeimai buvo pasiūlyti du vaikai (1 metų amžiaus), 2013-04 šeima juos įvaikino. 2013-09 vienas iš įvaikintų vaikų pristatytas į ligoninę su daugybinėmis kraujosruvomis ir kitais kūno sužalojimais. 2013-10 šeima įrašyta į socialinės rizikos šeimų sąrašą. 2014-02 antras vaikas paguldytas į intensyvios terapijos skyrių dėl stemplės sužalojimo. Motina teigia, kad vaikas valgė ir susikišo šaukštą į burną. Gydytojų nuomone, vaikas sužalotas dėl motinos veiksmų. 2014-02 vaikai paimti iš šeimos. Nuo įvaikinimo momento vaikai šeimoje gyveno 10 mėnesių. GIMK programos specialistų, kurie rengė šią šeimą, nuomone, pagrindinė parinkimo klaida buvo ta, kad įtėviams buvo pasiūlyti du vaikai, o ne vienas, kaip buvo nurodyta išvadoje. Moterai tiek, kiek reikėtų, nepadėjo vyras, nes jis daugiausia dirba užsienyje. Pažymėtina, kad GIMK programos specialistai parinkime nedalyvavo. Auditorių nuomone, parinkimo metu sprendžiant klausimą, ar galima įtėviams pasiūlyti du vaikus ar vieną, reikia atsižvelgti į įtėvių pasirengimą, gebėjimus auginti tam tikrą skaičių vaikų ir nesiūlyti daugiau vaikų vien tik atsižvelgiant į įtėvių pageidavimus.

GIMK programos vykdytojų tiesioginio dalyvavimo parinkimo procese nenumato įvaikinimo procesą reglamentuojantys teisės aktai, tačiau, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, vertinant šeimą ir jos poreikius ir gebėjimus (galimybes) šių specialistų vaidmuo šeimos vaikui parinkimo procese yra labai svarbus, o nesėkmingo įvaikinimo rizika gali būti sumažinta tinkamai ir kokybiškai paruošus ir vertinant įvaikintojus.

Atlikus VTAS ir GIMK specialistų apklausą nustatyta, kad 85 proc. apklaustų VTAS (44 iš 52) ir 90 proc. GIMK (18 iš 20) specialistai mano, kad pirminiame parinkimo etape parenkant vaikui šeimą privalo dalyvauti vaiko globėjas ir įtėvius parengę atestuoti socialiniai darbuotojai. Šios šalys turi išsamiausia informaciją apie vaiką ir galimus įvaikintojus, per susitikimą galima daug plačiau aptarti vaiko poreikius, problemas ir įvaikintojų gebėjimus tuos poreikius patenkinti, todėl parinkimas būtų sėkmingesnis.

GIMK programos specialistų nuomonė

„Nors parinkimas ir nėra galutinis sprendimas dėl įvaikinimo, o tik pasiūlymas, kuris turi būti patvirtintas, tačiau jis vis tiek turi būti vykdomas atsargiai, nes jam nepavykus kenčia tiek galimi įvaikintojai, tiek vaikas. Parinkimas yra atsakomybė, kurią turėtų prisiimti profesionalų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, komanda, todėl renkant vaikui šeimą turėtų dalyvauti specialistai, geriausiai pažįstantys įtėvių šeimą ir siūlomą įvaikinti vaiką. Iki šeimos susitikimo su vaiku visų pirma turėtų pasitarti specialistai. Globos įstaigų darbuotojai turėtų geranoriškai dalintis informacija apie vaiką su darbuotoju, dirbančiu su galimų įvaikintojų šeima, kad būtų galima išvengti klaidos priimant galutinį sprendimą.“; „Išvardinti specialistai geriausiai pažįsta šeimas, kurias rengė, ir vaikus, kuriems ieško šeimos. Kartais gali kilti niuansų, kurie neatsispindi išvadoje, parengtoje šeimai, arba vaiko charakteristikoje.“; „Jei dalyvautų išvardinti specialistai, tai tiesiog būtų skaidru, profesionalu, būtų išvengiama galimų interpretacijų ir pan.“

Siekiant sumažinti subjektyvumo riziką ir parinkti vaikui geriausiai jo poreikius atitinkančią šeimą,

mažinti nesėkmingo įvaikinimo riziką, turėtų būti nustatyti konkretūs kriterijai, kurie leistų vaikui parinkti geriausiai jo poreikius galinčią tenkinti šeimą.

Tarnybos nuomonė⁵²

Kadangi nesėkmingų įvaikinimo atvejų pasitaiko ypač retai – kartą ar kelis per porą metų, todėl, tarnybos nuomone, parinkimo procedūrų detalus reglamentavimas pernelyg apsunkintų, pailgintų ir dar labiau biurokratizuotų įvaikinimo procedūras.

Kadangi Tarnyba neturi visos informacijos apie tai, kaip vaikas prisitaikė įvaikintojų šeimoje (ši informacija nerenkama po įvaikinimo), todėl jos žinomi nesėkmingo įvaikinimo atvejai gali neatspindėti realios situacijos po įvaikinimo ir problemų masto. Siekiant sumažinti nesėkmingo įvaikinimo riziką ir užtikrinti vaiko interesus parinkimo procedūros turėtų būti reglamentuotos.

3.2. Daugumos (73 iš 95) vaikų globos namų darbuotojai neišmokyti parengti vaiko įvaikinimui

Vaiko parengimas įvaikinimui iš esmės padidina įvaikinimo sėkmę, todėl tai svarbi įvaikinimo proceso dalis. Vaikai, net jeigu jie yra maži, taip pat turi būti rengiami įvaikinimui, su jais turi būti kalbama apie jų gyvenimo planus, nes kiekvienas vaikas turi žinoti, kas jam yra numatoma, koks gyvenimo šeimoje scenarijus jam kuriamas⁵³. Pažymėtina, kad 71 proc. Lietuvos Respublikos piliečiams siūlomų vaikų (80 iš 113) yra 4–14 metų amžiaus.

Įvertinus tarnybos pateiktą informaciją apie rengtus vaikų globos namų darbuotojų mokymus, nustatyta, kad 2012–2013 m. vaikų parengimo įvaikinimui (globai) mokymai buvo surengti 22 (iš 95) vaikų globos namų darbuotojams, t. y. 73 (77 proc.) įstaigos juose nedalyvavo. Pažymėtina, kad šiuose mokymuose nedalyvavo kūdikių namai⁵⁴, nors juose gyvena daugiausia įvaikinamų vaikų, nevyriausybiniai vaikų globos namai, šeimynos. 2014 m. mokymai nebus organizuojami, nes tam neskirta lėšų.

Atlikus vaikų globos namų apklausą nustatyta, kad 73 proc. vaikų globos namų darbuotojai rengia vaikus įvaikinimui neturėdami specialaus pasirengimo, tik vadovaudamiesi asmenine patirtimi.

Atlikus įtėvių apklausą nustatyta, kad 12 iš 20 (60 proc.) apklaustų įtėvių, kuriems buvo pasiūlytas vyresnis negu 3 metų amžiaus vaikas, nurodė, kad vaikas nebuvo tinkamai paruoštas susitikimui, nes per susitikimą buvo neramus, neigiamai nusiteikęs, nežinojo apie įvaikinimą.

Pavyzdys

8 metų vaikas buvo pasiūlytas šeimai. Šeima po pirmo susitikimo su vaiku laiške tarnybai nurodo, kad vaikas nepakankamai paruoštas, nes jam nevisiškai aiškus įvaikinimo procesas, eiga, jis galvoja, kad gal važiuos atostogų, nežino, ką reiškia nauja šeima, ir panašiai.

Siekiant tinkamai paruošti vaiką įvaikinimui, reikėtų tobulinti vaikų globos namų darbuotojų kvalifikaciją šiuo klausimu, į mokymus įtraukti nevyriausybinis vaikų globos namus, kūdikių namus, šeimynas.

⁵² Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2014-07-29 raštas Nr. S-2878.

⁵³ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

⁵⁴ Kūdikių namuose gyvena vaikai nuo gimimo iki 4, o su negalia – iki 7 metų amžiaus. 30 proc. kūdikių namuose gyvenančių vaikų yra vyresni nei 3 metų.

3.3. Parinkimo proceso metu nesudarytos tinkamos sąlygos ryšiui tarp vaiko ir galimų įvaikintojų užsimegzti

Parinkus vaikui šeimą, kuri geriausiai atitinka jo poreikius, vyksta paskutinis parinkimo etapas, kurio metu šeimai pateikiamas pasiūlymas įvaikinti vaiką, vyksta vaiko ir šeimos susitikimas, skiriama laiko geriau pažinti vieniems kitus. Šis laikotarpis abiem pusėms emociškai sunkus, todėl labai svarbu iš anksto padėti būsimiesiems įtėviams praleisti kaskart vis daugiau laiko su vaiku. Tai lemiamas santykių tarp galimų įvaikintojų ir įvaikinamo vaiko užsimezimo ir vystymosi etapas, kuris leidžia specialistams įvertinti galimas parinkimo proceso klaidas ir nustatyti, ar galima pereiti prie teisinio sprendimo dėl įvaikinimo⁵⁵. Atlikdami auditą nustatėme, kad pusė apklaustųjų GIMK programos vykdytojų (10 iš 20), rengusių įtėvių šeimas, nedalyvauja tolesniame parinkimo procese (pateikus pasiūlymą įvaikinti vaiką)⁵⁶, o jų dalyvavimas neregamentuotas. 22 proc. apklaustųjų įtėvių, kuriems buvo pateiktas pasiūlymas įvaikinti, nurodė, kad po įvadinių mokymų įvaikinimo proceso metu jiems pritrūko atestuotų socialinių darbuotojų, psichologų pagalbos, konsultacijų.

3.3.1. Pusė pasiūlymų įvaikinti vaikus neaptariama su parinkta galima įvaikintojų šeima

Pasiūlymas įvaikinti turėtų būti aptartas su parinkta šeima, taip būtų išvengta kitos nesėkmės. Pasiūlymas turi būti pateiktas pokalbio su specialistu metu, turi būti paaiškinti vaiko ataskaitos duomenys, nurodant jo stipriąsias ir silpnąsias savybes, kas jį priartina prie pateiktųjų prašymų įvaikinti asmenų lūkesčių ar nutolina nuo jų⁵⁷.

Atlikę įtėvių apklausą nustatėme, kad 6 iš 20 apklaustųjų VTAS, kurie teikė įtėviams pasiūlymus, pasiūlymo įvaikinti su galimais įvaikintojais neaptaria, o jį tiesiog persiunčia elektroniniu paštu.

Gerosios praktikos pavyzdys

Klaipėdos GIMK atestuoti socialiniai darbuotojai įtraukti į parinkimo procesą pasiūlymą įvaikinti vaiką visada aptaria su šeima, nes tai sumažina rizikos galimybę atsakyti vaiko. Pasiūlymą būsimiems įtėviams pateikia VTAS ir GIMK specialistai, paaiškindami vaiko asmens duomenis, esančius byloje, su visomis jo silpnosiomis ir stipriosiomis pusėmis. Jei vaikas turi specialiųjų poreikių, įtėviams duodama daugiau laiko apsispręsti, drauge aptariama, ar šeima bus pajėgi tenkinti tokio vaiko sveikatos poreikius. Jei būsimieji įtėviai nėra įsitikinę dėl konkretaus vaiko, paaiškinama, kad jie turi teisę atsakyti pasiūlymo prieš susitikdami su vaiku taip išvengiant traumos abiem pusėms. Tokiu būdu aptarimo metu šeimai sudaromos sąlygos geriau suprasti pateiktą informaciją apie vaiką ir savo jausmus.

⁵⁵ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

⁵⁶ Tarnybos duomenimis, atestuoti socialiniai darbuotojai įtraukiami į vaiko ir šeimos parinkimo procesą, kai pvz., išvadoje dėl šeimos pasirengimo įvaikinti nurodoma, kad šeima tinkama įvaikinti vaiką iki 2 metų amžiaus, o siūlomas įvaikinti vaikas yra 2,5 metų amžiaus. Dažnai atestuoti socialiniai darbuotojai įtraukiami į parinkimo procesą, kai vaikas turi nemažai sveikatos problemų, kurias Tarnybos manymu, būtų tikslinga aptarti šeimai su atestuotais socialiniais darbuotojais. Į parinkimo procesą įtraukiami atestuoti socialiniai darbuotojai ir tuo atveju, kai siūloma šeimai įvaikinti 2 vaikus, tai paprastai būna tada, kai parengtoje išvadoje yra nurodyta, kad šeima svarstyty galimybę įvaikinti 2 vaikus, tačiau kaip ir lieka neaišku, ar šeima pasirengusi įvaikinti 2 vaikus.

⁵⁷ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

Siekiant mažinti nesėkmingo įvaikinimo riziką ir sudaryti palankesnes sąlygas užsimegzti ryšiu tarp vaiko ir galimų įvaikintojų, nustatant parinkimo tvarką, reikėtų numatyti veiksmus, kuriuos reikia atlikti teikiant parinkimo pasiūlymą galimiems įtėviams.

3.3.2. Pasiūlyto vaiko ir galimų įvaikintojų pirmo susitikimo ir apsilankymų organizavimas turi trūkumų

Gerai parengtas vaiko ir šeimos susitikimas gerokai sumažina nesėkmingo susitikimo riziką. Susitikimas turėtų užtikrinti privatumą, jis turi vykti atokiau nuo kitų vaikų globos namų auklėtinių ar pašalinių asmenų⁵⁸.

Beveik pusė apklaustų įtėvių (24 iš 51), kuriems buvo teikiamas pasiūlymas, sprendimą įvaikinti vaiką priėmė po 1–3 susitikimų su vaiku. Pažymėtina, kad 12 iš 51 (24 proc.) nurodė, kad sprendimą įvaikinti priėmė susitikę su vaiku vieną kartą.

Apklaustos metu 57 proc. įtėvių (29 iš 51), kuriems buvo pateiktas pasiūlymas įvaikinti vaiką, nurodė, kad atestuoti socialiniai darbuotojai ir globos namų atstovai su jais neaptarė pirmo susitikimo su vaiku eigos. 7 iš 10 apklaustųjų GIMK programos vykdytojų, kurie dalyvavo parinkimo procese, šiame etape pagalbos įtėviams neteikė.

80 proc. apklaustų įtėvių (41 iš 51), kuriems buvo pateiktas pasiūlymas įvaikinti vaiką, nurodė, kad susitikimai vyko globos namuose, 61 proc. (31 iš 51) – kad susitikimo metu nebuvo užtikrintas privatumas.

Pavyzdys

Įtėvių komentaras iš klausimyno: „...globos namuose nesijautėme saugiai, nes viskas vyko visų akivaizdoje. Visi ėjo žiūrėti į mus, darbuotojai labai daug visko klausinėjo.“

Nustatyta, kad vieni vaikų globos namai leidžia susitikti su pasiūlytu vaiku tik darbo dienomis ir darbo valandomis, dėl to dirbantiems galimiems įtėviams nesudaromos tinkamos sąlygos ryšiu su pasiūlytu vaiku užmegzti.

Siekiant mažinti nesėkmingo parinkimo riziką ir sudaryti palankesnes sąlygas užsimegzti ryšiu tarp vaiko ir galimų įvaikintojų, parinkimo tvarkoje reikėtų numatyti, kaip turėtų būti organizuojami galimų įvaikintojų susitikimai su pasiūlytu įvaikinti vaiku. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius pažymėjo, kad turi būti sudaromos sąlygos vaikui ir galimiems įvaikintojams geriau pažinti vieni kitus ir užmegzti tarpusavio ryšį. Galėtų būti svarstoma vaiko ir būsimos šeimos susitikimų kokybės gerinimas, galimybių pabūti su vaiku ilgesnį laiką sudarymas ir pan.⁵⁹

4. NEPAKANKA PALYDĖJIMO PASLAUGŲ ĮVAIKINUSIAI ŠEIMAI

Hagos nuolatinio biuro parengtame 1993 m. Hagos konvencijos „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje“ gerosios praktikos vadove nurodyta, kad

⁵⁸ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

⁵⁹ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2014-07-29 raštas Nr. (1.20-2014-934)2-949.

paslaugos tėvių šeimai turėtų būti teikiamos nuosekliai, po įvaikinimo turi būti užtikrinamas jų tęstinumas. Tai prevencinė priemonė, kuri padeda šeimai išvengti rimtesnių problemų ateityje, taip siekiama geriau apsaugoti vaiko interesus⁶⁰.

Audito metu laikėme, kad darbas su šeima po įvaikinimo organizuotas tinkamai, jei šeimoms teikiama atestuotų socialinių darbuotojų pagalba, vertinamas vaiko prisitaikymas prie naujos šeimos bei vystymasis⁶¹.

Įvertinus įvaikinimo procesą nustatyta, kad nepakanka pagalbos tėvių šeimai po įvaikinimo. 29 proc. apklaustų tėvių teigė, jog po įvaikinimo jiems pritrūko specialistų pagalbos. GIMK atestuoti socialiniai darbuotojai po įvaikinimo su šeima nepalaiko kontaktų, nebent pati šeima į juos kreipiasi.

73 proc. apklaustų VTAS ir 95 proc. GIMK specialistai mano, kad po įvaikinimo su šeimą tam tikrą laiką reikėtų palaikyti kontaktą (pvz., vaiko adaptaciniu periodu) ir, kilus problemų, nedelsiant teikti pagalbą, kadangi dažniausiai šeimos į GIMK specialistus pagalbos kreipiasi tik problemoms įsisenėjus.

GIMK specialistų nuomonė

„Vaiko adaptacijos naujoje šeimoje laikotarpis yra pats sudėtingiausias, pagalba šeimai ir vaikui šiuo metu reikalingiausia. Nuo šio laikotarpio sėkmingumo labai priklauso tolesnė santykių dinamika. Pagalbą šeimai šiuo laikotarpiu turėtų teikti atestuotas socialinis darbuotojas, rengęs šeimą įvaikinimui (globai).“; „Dirbdami su tėviais pastebime, kad yra šeimų, kurios siekia kontakto su GIMK specialistais ir stengiasi palaikyti ryšį (skambina, rašo el. laiškus), dalyvauja tėvių savitarpio pagalbos susitikimuose, noriai atvyksta į dešimtus įvadinius mokymus pasidalyti patirtimi. Yra ir tokių tėvių, kurie nerodo iniciatyvos bendrauti, teigia, kad neturi problemų ir jiems nereikia paslaugų, tačiau praėjus metams ar net keleriems kreipiasi dėl vienokių ar kitokių problemų, kai jos jau yra įsisenėjusios. Pasitaiko atvejų, kai tėvių šeimos pasako, kad jie paliekami vieni su savo įvaikiais, todėl manome, kad palaikomųjų paslaugų tėvių šeimai po įvaikinimo teikimas formuotų jų bendradarbiavimo įgūdžius, padėtų įveikti kylančius sunkumus. Taip pat manome, kad tėvių šeimai paslaugų po įvaikinimo teikimą turėtų reglamentuoti įstatymai.“

Nustatytas nesėkmingo įvaikinimo atvejis, kai vaikas tėvių šeimoje buvo, kaip manoma, seksualiai išnaudojamas. Tai paaiškėjo praėjus 4 metams po įvaikinimo, kai įmotei buvo neterminuotai apribota tėvų valdžia. Problema būtų pastebėta anksčiau, jei šeimai būtų teikiamos paslaugos po įvaikinimo.

Pavyzdys

Šeima įsivaikino 2,5 metų vaiką. Po 4 metų įmotei apribojus tėvų valdžią, vaikas perkeliamas į globėjų šeimą. Atlikus vaiko būklės tyrimus sveikatos įstaigoje paaiškėjo, kad jis, kaip manoma, patyrė seksualinį smurtą. Globėja pastebėjo, kad vaikas tėvių šeimoje nebuvo emociškai priimtas, buvo skriaudžiamas. Po šių įvykių vaikas mano, kad nebeatsiras tokia šeima, kuri norėtų jį įvaikinti, jaučiasi vienišas, turi emocijų ir elgesio sutrikimų, mišrių raidos, miego sutrikimų, jam pasireiškia stiprūs agresijos proveržiai, žaloja save ir aplinkinius.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, paslauga įvaikinusiai šeimai turi būti nukreipta į

⁶⁰ http://www.hcch.net/upload/adoguide_e.pdf.

⁶¹ Tarptautinių konvencijų dėl vaikų apsaugos įgyvendinimo vadovas. Svarbiausi vaiko interesai ir įvaikinimas. Tarptautinės socialinės tarnybos Generalinis sekretoriatas, Tarptautinis atskirtų nuo savo šeimų vaikų teisių informacijos centras, 2007 m.

ryšio, pagrįsto tarpusavio pasitikėjimu, su šeima palaikymą, kuris leistų laiku identifikuoti problemas (jų užuomazgas). GIMK specialistai, nepažeisdami šeimos privatumo ir konfidencialumo, galėtų būti asmenimis, kurie patys tam tikrą laiką palaiko ryšius su įvaikinusia šeima arba kontaktiniais asmenimis, kurie iškilus sunkumams suteiktų konsultacijas ar informaciją apie galimybę gauti paslaugas⁶².

Kad vaikas geriau prisitaikytų įtėvių šeimoje ir kad laiku būtų galima padėti įtėvių šeimai išspręsti kilusias problemas, turėtų būti organizuotas įvaikinusios šeimos lydėjimo paslaugų po įvaikinimo ir, kilus problemų, operatyvesnis pagalbos jiems teikimas.

Pokyčiai audito metu

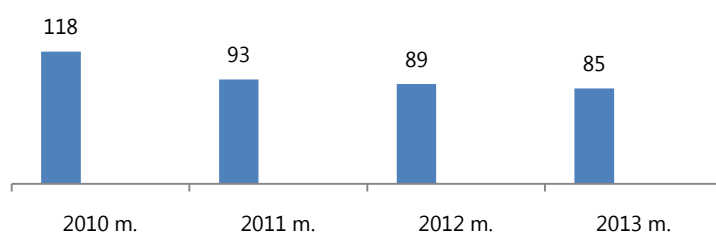
Ministerija 2014 m. birželio 16 d., atsižvelgusi į tarnybos pasiūlymą, įtraukė į Socialinių paslaugų katalogą⁶³ naują paslaugą „Pagalba globėjams (rūpintojams) ir įvaikintojams“.

5. NESISTEMINGAI VYKDOMAS ĮVAIKINIMO VIEŠINIMAS NESKATINA ĮVAIKINTI

Siekiant užtikrinti vaiko interesą augti šeimoje, Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos įgyvendinimo 2007–2012 metų priemonių⁶⁴ ir Vaiko gerovės 2013–2018 m. programos įgyvendinimo priemonių⁶⁵ planuose numatyta atlikti viešinimo veiksmus, kad būtų sudaryta teigiama nuomonė apie globą ir įvaikinimą. Ministerijos duomenimis, audituojamu laikotarpiu (2011–2013 m.) įvaikinimo viešinimą vykdė tarnyba, taip pat viešinimo veiksmus atliko ir kiti susiję subjektai: GIMK programos vykdytojai, VTAS.

2011–2013 metais GIMK programos mokymuose dalyvavusių šeimų skaičius kasmet mažėja, o palyginti su 2010 metais sumažėjo 33 šeimomis per metus (7 pav.).

7 pav. GIMK įvadinuose mokymuose dalyvavusių šeimų skaičius, 2010–2013 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2010–2013 m. ataskaitas

⁶² Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2014-07-29 raštas Nr. (1.20-2014-934)2-949.

⁶³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006-04-05 įsakymu Nr. A1-93 (2014-06-16 Nr. A1-321 redakcija, įsigaliosianti 2014-09-01) patvirtintas Socialinių paslaugų katalogas, 7.8 p.

⁶⁴ Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos įgyvendinimo 2007–2012 metų priemonių planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007-10-31 nutarimu Nr. 1193 (redakcija, galiojusi nuo 2007-11-18 iki 2010-07-01), 9.2 p.

⁶⁵ Vaiko gerovės 2013–2018 m. programos įgyvendinimo priemonių planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012-12-03 įsakymu Nr. A1-547, 5.1 p.

2013 m. į Lietuvos Respublikos piliečių, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašą iš 27 (iš 60), arba 45 proc. Lietuvos savivaldybių nebuvo įrašyta nė viena įtėvių šeima. Dėl globėjų ir įtėvių trūkumo Lietuvoje 2011–2013 metais užsieniečių šeimos įvaikino apie 30 proc. vaikų be specialiųjų poreikių nuo visų užsieniečių šeimų įvaikinamų vaikų skaičiaus (2011 m. – 23 iš 144, 2012 m. – 26 iš 98, 2013 m. – 23 iš 80). Pažymėtina, kad šiuos vaikus Lietuvoje buvo siūloma įvaikinti apie metus. Atsižvelgdami į tai, analizavome, kaip Lietuvoje organizuotas įvaikinimo viešinimas.

Audito metu laikėme, kad įvaikinimas viešinamas tinkamai, jei:

- patvirtinta ir šalies mastu vykdoma įvaikinimo viešinimo strategija;
- GIMK programos vykdytojai ir savivaldybės sistemingsai ir nuosekliai atlieka viešinimo veiksmus: taikoma vienoda viešinimo praktika (naudojamas vienodas viešinimo ženklas, parengtos viešinimo gairės), visi susiję subjektai (GIMK, VTAS, tarnybos) viešinimo veiksmus koordinuoja tarpusavyje, viešinama nuolat ir tam tikrais periodais.

5.1. Neparengta įvaikinimo viešinimo strategija

Lietuvoje 505 vaikai (iš 1 803, įrašytų galimų įvaikinti vaikų sąrašė) nesiūlomi įvaikinti dėl jų amžiaus ir (ar) sunkios sveikatos būklės, nes nėra šeimų, norinčių šiuos vaikus įvaikinti⁶⁶. 43 (80 proc.) apklausti VTAS per dvejus pastaruosius metus (2012–2013 m.) nesurado nė vieno globėjo ar įtėvio vaikams, kurie įrašomi į mėnesio sąrašą⁶⁷.

Tarnybos nuomonė

Sudėtinga surasti šeimas vaikams, kurie yra vyresni nei 6 metų amžiaus, yra iš daugiau nei dviejų brolių ar seserų grupių, ar jaunesnio amžiaus vaikams, turintiems rimtų sveikatos sutrikimų. Lietuvoje nebuvo nė vieno atvejo, kai lietuvių sutuoktinių pora būtų įvaikinusi vaikus, kuriems diagnozuoti ypač sudėtingi sveikatos sutrikimai⁶⁸.

Tarnyba 2011–2013 metais įgyvendino Globos (rūpybos) šeimoje ir šeimynoje skatinimo komunikacinę strategiją „Globa – neįkainojama dovana“, kurios pagrindinis tikslas – organizuojant reklamines kampanijas, įvairius renginius ir susitikimus, publikuojant straipsnius spaudoje ir rengiant televizijos laidas siekti, kad Lietuvoje padidėtų besidominčių vaikų globa, lankančių globėjų kursų žmonių ir globojamų šeimoje ir šeimynoje vaikų skaičius. Išanalizavus strategijos turinį nustatyta, kad tikslas buvo globos viešinimas, o priemonių, susijusių su įvaikinimo viešimu, joje numatyta nebuvo.

Tarnybos nuomonė

Tarnyba nurodė, kad įgyvendindama strategiją vykdė ir įvaikinimo viešinimą. 2014 m. tarnyba pradėjo įgyvendinti informacinę socialinę akciją „Vaiko globa – neįkainojama dovana“. Tarnybos duomenimis, su informaciniu stendu „Globa – dovana“ jie keliavo po Lietuvą, kvietė visus norinčiuosius gauti daugiau informacijos apie likusių be tėvų globos vaikų globą ir įvaikinimą ir šeimų galimybes priimti į savo namus šiuos vaikus, į globos šeimoje ir šeimynoje viešinimo

⁶⁶ Iš 98 įtėvių, 2013 m. įrašytų į sąrašą, 84 proc. pageidavo įvaikinti vaiką iki 3 metų amžiaus, 72 proc. – vaiką su išgydomais ar nežymiais sveikatos sutrikimais, 20 proc. – sveiką vaiką.

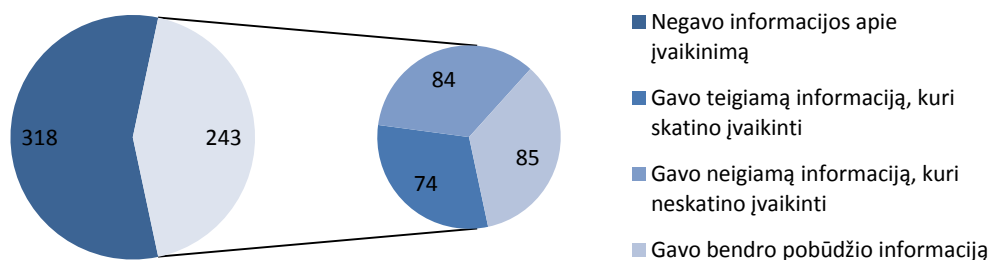
⁶⁷ Tarnyba raštu kiekvieną mėnesį informuoja VTAS apie visus per tą mėnesį įrašytus į galimų įvaikinti vaikų apskaitą vaikus, kurie neatitinka įtėvių pageidavimų. Vaiko teisių apsaugos skyriai privalo supažindinti su minėtu raštu savivaldybėje gyvenančius Lietuvos Respublikos piliečius, kurie pageidauja vaikus įvaikinti ar globoti. VTAS galimų globėjų ar įtėvių vaikams ieško 6 mėn., o jų neradus sprendžiamas tarptautinio įvaikinimo klausimas.

⁶⁸ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2013 m. veiklos ataskaita.

akcijas įtraukė atitinkamų miestų ir rajonų savivaldybes bei GIMK.

Atlikus visuomenės nuomonės apklausą nustatyta, kad 57 proc. (318 iš 560) apklaustųjų nėra girdėję informacijos apie įvaikinimą, 32 proc. (178 iš 560) jos gauna labai retai, 35 proc. (84 iš 242) respondentų pasiekė neigiama, o 35 proc. (85 iš 242) – bendro pobūdžio informacija, nesusijusi su teigiamos nuomonės formavimu ir įvaikinimo skatinimu (8 pav.).

8 pav. Gyventojų pasiskirstymas pagal gaunamą informaciją apie įvaikinimą

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal apklausos duomenis

Atlikę vieno didžiausių Lietuvoje naujienų portalo delfi.lt⁶⁹ stebėseną, nustatėme, kad per 2011–2013 m. buvo publikuota 20 su įvaikinimu susijusių straipsnių, iš kurių 8 buvo neigiamo turinio: skaudžios patirtys, sunkumai su įvaikintais vaikais, sudėtingos įvaikinimo procedūros, dideli reikalavimai įtėviams ir kt. Tai sukėlė ypač didelį visuomenės susidomėjimą.

Pavyzdys

2012 m. vasario 18 d. buvo publikuotas straipsnis „Įvaikintas berniukas šeimos gyvenimą buvo pavertęs košmaru“, kuris sulaukė 643 komentarų. Dauguma jų buvo apie tai, kad įtėviai apgaulinėjami dėl vaiko sveikatos ir nežino, kokį vaiką įsivaikina, kad globos namai nepateikia visos tiesos apie vaiko charakterį ir sveikatą, siekdami kuo greičiau atiduoti vaiką įvaikinti, kad globos įstaigose visi vaikai yra traumuoti, ir panašiai.

Kaip vieną iš trijų svarbiausių priežasčių, dėl ko Lietuvos žmonės taip sunkiai ryžtasi įvaikinti vaikus iš globos namų, respondentai įvardijo pernelyg sudėtingas ir ilgas įvaikinimo procedūras⁷⁰. Tai rodo susiformavusį neigiamą visuomenės požiūrį į įvaikinimo procesą.

72 proc. (401 iš 560) apklaustųjų nurodė, kad nepakanka įvaikinimą skatinančių viešinio priemonių. 90 proc. (18 iš 20) apklaustų GIMK programos vykdytojų mano, kad trūksta viešos reklamos, neskatinama tapti įtėviais (globėjais). Beveik visi GIMK (19 iš 20) programos vykdytojai mano, kad reikalinga bendra globos ir įvaikinimo viešinio strategija šalies mastu, 85 proc. (17 iš 20) – kad reikalinga vienoda GIMK programos reklama šalies mastu.

Pokyčiai audito metu

2014 m. birželio 1 d. tarnyboje valstybės tarnautojo pareigybės aprašymas buvo papildytas

⁶⁹ Rinkos tyrimų bendrovės „Gemius Audience“ duomenimis, 2013 m. rugsėjo mėn. delfi.lt unikalių skaitytojų rodiklis rugsėjį siekė 1,8 mln. (<http://www.balsas.lt/naujiena/758512/balsas-lt-lankomumas-rugseji-rekordinis>).

⁷⁰ Pirmoje vietoje – nepalanki socialinė-ekonominė padėtis, antroje – baimė dėl įvaikinamo vaiko paveldimų ligų, trečioje – pernelyg sudėtingos įvaikinimo procedūros.

naujomis funkcijomis, susijusiomis su globos šeimoje ir įvaikinimo viešiniu, strategijos parengimu.

5.2. Įvaikinimas viešinamas nenuosekliai

VTAS kartu su GIMK programą vykdančiais atestuotais socialiniais darbuotojais, organizuodami fizinio asmens, norinčio tapti globėju ar įtėviu, paiešką, atlieka viešinio veiksmus. Atlikus 20 GIMK programos vykdytojų apklausą nustatyta, kad 17 jų viešino įvaikinimą, o 3 GIMK programos vykdytojai viešinio veiksmų visai neatliko. Tačiau įvertinus 17 GIMK įgyvendintas priemones nustatyta, kad 12 iš jų viešinio atliko minimaliai⁷¹, pvz.: paskelbti pavieniai straipsniai internete, per metus surengtas vienas renginys ir pan. Atlikus visuomenės apklausą nustatyta, kad 58 proc. (326 iš 560) apklaustųjų nežino, kad yra įgyvendinama GIMK programa.

Išanalizavus 2013 m. GIMK programos projektų veikloms vykdyti panaudotas lėšas nustatyta, kad iš 20 apklaustų GIMK projektų vykdytojų 5 visai neskyrė lėšų įvaikinimui viešinti, 4 šiam tikslui panaudojo 1–5 proc., 7 – 6–10 proc. ir 3 – 10–25 proc. projektų lėšų. Iš viso GIMK programos vykdytojai viešinio veiksmams atlikti panaudojo 6 proc. visų GIMK programos projektų veikloms vykdyti skirtų lėšų (35 962 Lt iš 545 400 Lt).

Atlikus 52 VTAS apklausą nustatyta, kad 34 iš 52 (65 proc.) savivaldybių 2012–2013 m. įvaikinimo neviešino. Įvertinus 18 VTAS vykdytas viešinio priemones nustatyta, kad 10 VTAS (55 proc.) 2013 metais viešinio vykdė pasyviai – per metus įgyvendino 1–2 viešinio priemones, pvz., spaudoje paskelbė vieną ar keletą straipsnių ir padalino skrajutes.

Gerosios praktikos pavyzdžiai

8 VTAS buvo aktyvūs viešinio dalyviai ir vykdė 3–4 rūšių viešinio priemones per metus, pvz.: nuolat skelbė straipsnius spaudoje (internetu), organizavo renginius, dalijo skrajutes, statė standus.

Tarnyba taip pat kasmet organizuoja įvaikinusių šeimų vasaros susitikimus, kuriuose dalyvauja kelios dešimtys tokių šeimų⁷².

Palyginus įvaikinimo viešinio vykdžiusių subjektų (GIMK, VTAS, tarnybos) priemonių įgyvendinimo datas nustatyta, kad kiekvienas subjektas viešinio atlieka savo nuožiūra, jam tinkamu laiku, todėl neužtikrinamas viešinio nuoseklumas. 9 iš 17 GIMK programos vykdytojų, 5 iš 18 VTAS tarpusavyje visai nekoordinavo viešinio darbų. GIMK ir VTAS viešinio darbų beveik nekoordinavo su tarnybos taikomomis viešinio priemonėmis⁷³.

Įgyvendinant Globos (rūpybos) šeimoje ir šeimynoje skatinimo komunikacinę strategiją, tarnybos užsakymu buvo sukurtas GIMK programos viešinio ženklas. Tačiau audito metu nustatyta, kad tik vienas iš 20 apklaustų GIMK programos vykdytojų naudoja minėtą ženklą, kiti naudoja savo sukurtus skirtingus ženklus. Tarnyba nurodė, kad GIMK programos vykdytojai 2011 m. buvo

⁷¹ Pagal Centrinės projektų valdymo agentūros viešinio gaires, viešinio priemonių skaičiaus (ir jų pobūdžio) pasirinkimas priklauso nuo projekto dydžio. Jei projektas didelis, apima didelę teritoriją ir yra aktualus visuomenei, rekomenduojama rinktis daugiau nei vieną viešinio priemonę.

⁷² Sąskrydžių dalyviai kartu žaidžia, sportuoja, atlieka įvairias kūrybines ir menines užduotis, skatinančias bendravimą ir stiprinančias šeimoms narių santykius. Realios įvaikinusių šeimų istorijos bei tokių šeimų tiesioginis dalinimasis savo patirtimi („iš lūpų į lūpas“) skatina pasiryžti įvaikinti antrą ar trečią vaiką bei skleisti įvaikinimo idėją viešumoje kaip pozityvų dalyką. 2014 m. bus organizuojamas jubiliejinis - 10-sis įvaikinusių šeimų susitikimas, kuriame planuojama sulaukti apie 200 dalyvių.

⁷³ 1 iš 17 GIMK ir 3 iš 18 VTAS nurodė, kad viešinio veiksmus su tarnyba koordinavo.

informuoti apie GIMK viešinimo ženklo sukūrimą ir galimybę jį naudoti – šis ženklas buvo įkeltas į tarnybos tinklalapį. Naudoti šį ženklą labai svarbu, nes taip visuomenė lengviau atpažįsta informaciją, o kai yra daug skirtingų viešinimo ženklų, žmonės neatsirenka informacijos. Esant vienam ženkliui, jis tampa gerai žinomas, žmonės pripranta, todėl netgi ne visada būtina rašyti visą pavadinimą, nes prekė, įstaiga ar kitas dalykas tampa atpažįstamas iš atitinkamo ženklo.

Pažymėtina, kad dauguma GIMK programos specialistų yra socialinio darbo ir socialinės pedagogikos krypties išsilavinimą turintys asmenys, todėl neturi pakankamai kompetencijos organizuoti ir įgyvendinti viešinimo veiksmus. 75 proc. apklaustų GIMK programos vykdytojų mano, kad reikia parengti viešinimo gaires, kurios padėtų specialistams tinkamai atlikti viešinimo darbus ir formuoti vienodą viešinimo praktiką.

Pavyzdys

Lietuvos Respublikos finansų ministerijos užsakymu parengtos ES fondų lėšomis finansuojamų projektų viešinimo gairės yra skirtos pareiškėjams ir projektų vykdytojams. Šiose gairėse pateikiama informacija, kaip planuoti viešinimą, kokios yra viešinimo priemonių rūšys, kokias viešinimo priemones ir kada geriausia įgyvendinti, kokius viešinimo ženklus ir kaip reikia naudoti vykdant viešinimą. Viešinimo gairėse taip pat pateikiama viešinimo gerosios praktikos pavyzdžių⁷⁴.

Kad įvaikinimo viešinimas būtų sistemingas ir nuoseklus, turi būti parengta įvaikinimo viešinimo strategija, kurioje būtų numatomos priemonės, skirtos visuomenėje susiformavusiai neigiamai nuomonei apie sudėtingas ir ilgas įvaikinimo procedūras, galimus įvaikinti vaikus ir jų šeimas keisti, priemonės, darančios visuomenę jautresnę galimiems įvaikinti vaikams, turintiems specialiųjų poreikių. Joje turėtų būti nurodyti atsakingi vykdytojai, koordinatorius. Taip pat reikia parengti viešinimo gaires ir organizuoti GIMK programos vykdytojams su viešiniu susijusius mokymus.

1-ojo audito departamento direktorius

Laimonas Čiakas

1-ojo audito departamento vyriausioji valstybinė auditorė

Venera Michalovska

Valstybinio audito ataskaita pateikta Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Valstybinio audito ataskaitos kopija pateikta Lietuvos Respublikos Seimo Audito komitetui, Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriui.

Auditas atliktas, vykdant 2014-02-07 pavedimą Nr. P-10-3

Auditą atliko valstybinių auditorių grupė:

Venera Michalovska (grupės vadovas)

Jovita Juzonienė

Vyresn. specialistė Ilona Girulskaja

⁷⁴ http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/Leidiniai2007-2013/Viesinimo_gaires.pdf

PRIEDAI

Valstybinio audito ataskaitos
„Įvaikinimo organizavimas“
1 priedas

Pagrindiniai audito duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Audito objektas – įvaikinimo organizavimas.

Audito tikslas – įvertinti, ar įvaikinimas organizuotas efektyviai.

Audito subjektai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Apklausėme 52 savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius, Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo programos 23 projektų vykdytojus, 65 įtėvius. Atlikome visuomenės apklausą, kurioje dalyvavo 560 respondentų. Papildomas audito procedūras atlikome Vilniaus, Kauno, Klaipėdos savivaldybėse ir 4 GIMK programos vykdymo įstaigose. Audituojamas laikotarpis – 2011–2013 metai. Tendencijų ir pokyčių analizei naudojome ankstesnių metų duomenis.

Eil. Nr.	Metodas	Tikslai
1.	Dokumentų (rašytinių ir elektroninių) peržiūra. Nagrinėjome: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 84 vaikų ir įtėvių bylas; ▪ 13 vaiko teisių apsaugos kontrolierės išvadų; ▪ tarnybos 2011–2013 m. metines ataskaitas ir statistinę informaciją; ▪ 22 GIMK programos vykdytojų 2013 m. metines ataskaitas; ▪ tarnybos įgyvendintą komunikacinę strategiją; ▪ teisės aktus; ▪ tarnybos pateiktą informaciją apie vykdytus mokymus; ▪ įtėvių mokymų medžiagą; ▪ tarnybos pateiktą dokumentą apie 2011–2013 metais vykdytas įvaikinimo viešinimo priemones. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nustatyti, ar: ▪ visi galimi įvaikinti vaikai yra siūlomi įvaikinti; ▪ tinkamai vykdomos galimų įvaikintojų patikrinimo procedūros; ▪ tinkamai vykdomas galimų įvaikintojų parengimas; ▪ mokomi globėjai, kaip parengti vaiką įvaikinimui; ▪ tinkamai vykdomos parinkimo procedūros; ▪ sudarytos tinkamos sąlygos vaiko ir galimų įvaikintojų ryšiui užsimegztį; ▪ tinkamai organizuotas darbas po įvaikinimo; ▪ įvaikinimo viešinimas organizuotas tinkamai.
2.	Apklausos. Audito metu buvo apklausti: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 52 savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai; ▪ 20 GIMK programos vykdytojų; ▪ 65 įtėviai; ▪ 560 Lietuvos gyventojų. VTAS ir GIMK programos vykdytojų apklausos buvo vykdomos raštu. Įtėvių ir gyventojų apklausos buvo vykdomos internetu, portaluose www.apklausa.lt ir www.publika.lt .	
3.	Pokalbiai, vykdomi su: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 3 VTAS (Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m.); ▪ 4 GIMK programos vykdytojais (Vilniuje – VŠĮ „Sotas“, Vaikų ir paauglių socialinis centras, Kaune – „Pastogė“, Klaipėdoje – Šeimos ir vaiko gerovės centras); ▪ tarnybos specialistais; ▪ vaiko teisių apsaugos kontroliere. 	

Eil. Nr.	Metodas	Tikslai
4.	Apklausų, vaikų ir tėvių bylų ir kitų dokumentų peržiūrų metu gautų dokumentų ir duomenų analizė.	
5.	Stebėjimo. Audito metu buvo stebėtas tarnybos posėdis, kurio metu komisijos nariai 4 vaikams parinko galimų tėvių šeimas.	Įvykių, procesų, procedūrų stebėjimas. Metodas naudojamas siekiant įsigilinti į vykdomą veiklą ir ją suprasti, surinkti informaciją apie tai, kaip iš tikrųjų vyksta procesai, atliekamos tam tikros procedūros.
6.	Užsienio šalių praktika – nagrinėjome kitų valstybių ir tarptautinę įvaikinimo praktiką.	Nustatyti įvaikinimo gerosios praktikos pavyzdžius.
7.	Palyginamoji analizė. Buvo analizuojama, kaip vyksta parinkimo procesas mūsų šalyje ir lyginama su Vadove, kuris apibendrina užsienio praktika, pateiktomis rekomendacijomis, kaip turėtų būti organizuojama šeimos vaikui parinkimo procedūra.	Nustatyti, ar vaikui šeimos parinkimas mūsų šalyje organizuotas tinkamai.

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Vaiko įrašymo į galimų įvaikinti vaikų sąrašą pagrindai

Vaikas į galimų įvaikinti vaikų sąrašą įrašomas, kai vaiko⁷⁵:

1. tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra mirę;
2. tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų teismo paskelbti mirusiais;
3. tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nustatytą tvarka pripažinti neveiksniais;
4. tėvai nežinomi;
5. tėvams arba turimam vieninteliui iš tėvų neterminuotai apribota tėvų valdžia;
6. tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų duoda teismo patvirtintą rašytinį sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas;
7. nepilnamečių ar neveiksnių tėvų globėjas (rūpintojas) duoda teismo patvirtintą rašytinį sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas;
8. globėjas (rūpintojas) (išskyrus valstybinę vaikų globos instituciją), atsiradus aprašo 1–7 punktuose nurodytiems pagrindams, duoda teismo patvirtintą rašytinį sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas;
9. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių numatytais atvejais valstybės, kurios pilietis yra vaikas, centrinė institucija, atsiradus aprašo 1–8 punktuose nurodytiems įrašymo į galimų įvaikinti vaikų sąrašą pagrindams, duoda sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-09-10 nutarimu Nr. 1422 patvirtinto Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo (2009-05-20 Nr. 457 redakcija) 3 p.

Didžiosios Britanijos galimų įvaikintųjų parinkimo vaikui procesas

- Vaikui parenkama galimų įvaikintųjų šeima, kuri geriausiai atitinka vaiko poreikius. Pirmiausia parinkimą atlieka specialistų komanda. Jei toje pačioje teritorijoje, kurioje gyvena galimi įvaikintojai, vaiko nesurandama, ieškoma per registrą kituose regionuose.
- Pateiktą pasiūlymą galimi įvaikintojai aptaria su dviem socialiniais darbuotojais, prireikus, aptarimo metu susitinkama su vaiko globėju, įtėviams parodoma vaizdo medžiaga apie vaiką.
- Po aptarimo, visiems sutikus tęsti įvaikinimo procedūrą, galimų įvaikintųjų šeimai sudaromas įvaikinimo pagalbos planas ir jis vykdomas.
- Šeima ir vaikas paruošiami susitikimui. Galimų įvaikintųjų šeima vizitų į globos namus metu susipažįsta su vaiku. Šiuo etapu šeima nuolat gauna socialinių darbuotojų pagalbą ir konsultacijas, palaikymą.
- Jei susipažinimo vizitai buvo sėkmingi, pradedama planuoti vaiko svečiavimosi šeimoje eiga. Dėl to vyksta vaiko socialinio darbuotojo, galimo įvaikintojo socialinio darbuotojo ir kitų suinteresuotų asmenų susirinkimai, kuriuose aptariamas planuojamas vaiko svečiavimasis, parengiamas vaiko svečiavimosi planas.
- Parengus planą, jei visos šalys sutinka toliau tęsti įvaikinimo procedūrą, vaikas svečiuojasi galimų įvaikintųjų šeimoje, arčiau susipažįsta su galimais įvaikintojais. Rekomenduojama kartu praleisti ne mažiau kaip 6 mėn., atsižvelgus į vaiko amžių gali būti numatytas ir kitas laikas. Socialiniai darbuotojai lankosi šeimoje ir stebi, kaip jai sekasi, teikia reikiamą pagalbą.
- Jei laikas praleistas kartu sėkmingai, prasideda teismo nagrinėjimo etapas, vaikas tampa visateisiu šeimos nariu⁷⁶.

⁷⁶ <http://www.first4adoption.org.uk/the-adoption-process/matching-finding-the-right-child-for-your-family/>;
<http://www.first4adoption.org.uk/the-adoption-process/moving-in-becoming-a-family/>.

Rekomendacijų įgyvendinimo planas

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
1	2	3	4	5
1.	Siekiant, kad vaikui būtų parenkama jo poreikius geriausiai atitinkanti galimų įvaikintųjų šeima, o VTAS ir GIMK programą vykdančiams specialistams būtų aišku, kaip vertinti galimų įvaikintųjų tinkamumą, nustatyti šeimos pajamų pakankamumo ir turinės padėties vertinimo kriterijus, atsižvelgiant į galimo įvaikintojo (-ųjų) turimus finansinius įsipareigojimus.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Bus įgyvendinta. Nustatyti tėvių šeimos pajamų pakankamumo ir turinės padėties vertinimo kriterijai.	2016 m. gruodžio 31 d.
2.	Siekiant, kad vaikas būtų tinkamai paruoštas įvaikinti ir nepatirtų neigiamo poveikio proceso metu, organizuoti vaikų globos namų darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą vaikų parengimo įvaikinti klausimais.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Bus įgyvendinta. Organizuoti mokymai vaikų globos namų darbuotojams dėl tinkamo vaiko parengimo įvaikinimui vykdančiam Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano priemones ir įgyvendinant Vaiko gerovės 2013-2018 m. programos priemones.	2020 m. gruodžio 31 d.
3.	Siekiant, kad vaikas geriau adaptuotųsi tėvių šeimoje, ir siekiant padėti tėvių šeimai laiku išspręsti kilusias problemas su vaiku, organizuoti įvaikinusios šeimos lydėjimo paslaugų teikimą tinkamu laiku.	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Bus įgyvendinta. Įgyvendinta vykdančiam Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano priemones ir įgyvendinant Vaiko gerovės 2013-2018 m. programos priemones.	2020 m. gruodžio 31 d.
4.	Siekiant, kad vaikui būtų parenkama jo poreikius geriausiai atitinkanti galimų įvaikintųjų šeima, o VTAS ir GIMK programą vykdančiams specialistams būtų aišku, kaip vertinti galimų įvaikintųjų tinkamumą, persvarstyti medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašą.	Sveikatos apsaugos ministerija kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Bus įgyvendinta. Persvarstytas medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašas.	2015 m. kovo 31 d.
5.	Siekiant, kad vaiko įvaikinimo galimybės būtų išsamiai ir objektyviai įvertinamos:	-	-	-

Rekomendacijos eilės numeris ataskaitoje	Rekomendacija	Subjektas, kuriam pateikta rekomendacija	Veiksmas / Priemonės / Komentarai	Rekomendacijos įgyvendinimo terminas (data)
5.1.	tobulinti vaiko nuomonės išklausymo procedūrą: numatyti, kad ikiteisminio įvaikinimo proceso metu išklausančiam vaiko nuomonę dalyvautų ne tik suinteresuotas asmuo (globėjas), bet ir VTAS specialistai;	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	Atmesta.	-
5.2.	parengti ir paskelbti metodines rekomendacijas dėl emocinių ryšių nustatymo, brolių ar seserų išskyrimo ir organizuoti darbuotojų, vertinančių įvaikinimo galimybes, mokymus šiais klausimais.	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	Bus įgyvendinta iš dalies. Parengti ir paskelbti metodines rekomendacijas dėl brolių ar seserų išskyrimo ir organizuoti VTAS specialistams mokymus šiuo klausimu.	2016 m. gruodžio 31 d.
6.	Siekiant, kad vaikui būtų parinkta jo poreikius geriausiai atitinkanti įvaikintojų šeima ir sumažėtų nesėkmingo įvaikinimo rizika:	-	-	-
6.1.	į GIMK įvadinių mokymų medžiagą įtraukti su galimų įvaikintojų šeimoje augančio vaiko parengimu ir poreikių įvertinimu susijusias temas;	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	Bus įgyvendinta. Įgyvendinta vykdant Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų plano priemones.	2016 m. gruodžio 31 d.
6.2.	reglamentuoti parinkimo procedūras: nustatyti aiškius šeimos vaikui parinkimo kriterijus (principus), parinkimo etapus ir juose dalyvaujančių subjektų funkcijas.	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	Bus įgyvendinta iš dalies. Patvirtintas tvarkos aprašas, reglamentuojantis Tarnybos darbuotojų dalyvavimą šeimos vaikui parinkimo procese.	2015 m. gruodžio 31 d.
7.	Siekiant, kad įvaikinimo viešinimas būtų sistemingas, nuoseklus ir koordinuotas, darytų poveikį visuomenės nuomonei ir skatintų įvaikinti:	-	-	-
7.1.	parengti viešinimo strategiją, kurioje būtų numatytos viešinimo priemonės, skirtos įvaikinimui populiarinti, skatinti ir informuoti apie GIMK programą, taip pat nurodyti atsakingi vykdytojai ir priemonių koordinatorius;	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	Bus įgyvendinta. Parengti viešinimo strategiją, kurioje bus numatytos viešinimo priemonės įvaikinimo populiarinimui ir skatinimui, taip pat numatyti atsakingi vykdytojai ir priemonių koordinatorius.	2015 m. birželio 30 d.
7.2.	parengti viešinimo gaires ir organizuoti GIMK programos vykdytojams mokymus, susijusius su įvaikinimo viešinimu.	Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	Bus įgyvendinta. Parengti viešinimo gaires ir organizuoti GIMK programos vykdytojams mokymus, susijusius su viešinimu.	2015 m. gruodžio 31 d.

Atstovai ryšiams, atsakingi už Valstybės kontrolės informavimą apie rekomendacijų įgyvendinimą plane nustatytais terminais:

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šeimos ir bendruomenių departamento Vaikų skyriaus vyriausioji specialistė Rūta Pabendinskienė, tel. (8 5) 266 8138, el. p. ruta.pabedinskiene@socmin.lt

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Motinos ir vaiko sveikatos valdybos Neščiųjų sveikatos priežiūros skyriaus vyriausioji specialistė Valerija Milda Tabarienė, tel. (8 5) 219 3316, el. p. valerija.tabariene@sam.lt

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vaiko teisių apsaugos ir pagalbos skyriaus Įvaikinimo poskyrio vyriausioji specialistė, laikinai einanti vedėjos pareigas Jovita Tarvydienė, tel. (8 5) 243 1163, el. p. jovita.tarvydiene@vaikoteises.lt